MASTER NEGATIVE NO. 93-81310-4

AUTHOR:

ROEDER, FRIDERICUS

TITLE:

Q. HORATI FLACCI
SATIRA LIBRI PRIMI NONA

PLACE:

LIPSIAE

DATE:

1835

Master Negative #

93-81310-4

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Roeder, Friedrich, ed.
Horatius Flaccus, Quintus. (Satirae. Ger. Roeder.)
Q. Horati Flacci Satira libri primi nona. 1835.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm
REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 4.21.93
INITIALS M.D.C
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

Centimeter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm

1 2 3 4 5

Inches

Q. HORATI FLACCI

SATIRA LIBRI PRIMI NONA,

QUAM

VERSIBUS REDDITAM GERMANICIS

ET COMMENTARIO INSTRUCTAM

EDIDIT

FRIDERICUS ROEDER.

LIPSIAE
VENUMDAT E. KUMMER.
Anno 1835.

Praefatio.

Salse et graviter dicere memini Francogallum nescio quem: Qui lit l'histoire lit la satire de l'homme. Quod quidem iudicium paulo tristius et universo saltem generi humano iniquius ab animi quadam aegritudine profectum esse censeo. Verumtamen si cum hominibus eis, quos qualesque nobis ad exemplum summi numinis expressos describere solent philosophi, comparaveris longe plerosque, quorum ingenia, mores et facta partim in historiarum libris relata legimus partim quotidiana consuetudine intuemur: fieri nullo modo potest, quin rationem et doctrinam perspicias tantum discrepare cum vita et actione, quantum virgulta distant a cupressis. Eodem spectat vetus illa Ovidianae Medeae querela: *Video meliora proboque, Deteriora sequor.* Jam vero ex huius contemplatione differentiae cum perfectionis et constantiae desiderio coniuncta subinde fluxit peculiare poëmatis genus, quod Romani inventores dixere satiram.[a] Haec

---

a) In promptu sunt omnibus Quintil. X, 1, 93: *Satira quidem tota nostra est.* Horatius Sat. I, 10, 66, quo de loco summa interpretum dissensione certatur, Ennium (non Lucilium, ut alii vi verbis illata statuerunt, cf. Weichert poëtt. Lat. reliqq. p. 279 — 281) rudis et Graecis intacti carminis auctorem perhibet. Diomedes III p. 482. P. *Satura est carmen apud Romanos maledicum.* Quae vere dicta praeeunte Casaubono (in opere palmario: De Satyrica Graecorum poësi et Romanorum Satira libri duo. Hal. edidit Rambach 1774) assensu suo comprobavit subtilissimae vir doctrinae G. Bernhardy (Röm. Litt. p. 244) et J. Ch. F. Baehr in libro notissimo: Geschichte der Röm. Litteratur p. 155 sqq. Adde Wyttenbachi opusc. ed. Friedemann I, p. 339. Zells Ferienschriften, IIte Sammlung p. 133 ff. Praeterea Ruperti in praef. ad Iuven. p. LIII sqq. idoneas sane Romanae originis causas ex historia et ipsa nominis forma repetivit. Romani enim prius Saturas habebant, quam cognoverant litteras Graecas. Deinde neque apud Graecos scriptores horum carminum et, quae vulgo iis tribuantur, nominum: Satura, Satira mentionem fieri docet, neque a Romanis aut Satiram suam unquam dici Satyricen aut Graecorum drama Satyricum Satirae nomine designari. Neque hoc mirum videri debet. Nam utrumque genus et materia et consilio prorsus discrepat. Nihilo tamen minus communem ambobus nominibus fontem puto quaerendum esse in obsoleto et fortasse Pelasgico verbo ἄω, ex quo derivatur

est potissimum ethica, hac mortalium vitia, prout vel turpia sunt vel stulta vel implicita malis miseriisque pressa vario modo perstringuntur: ut quid rectum sit in studiis, honestum in consiliis, sincerum in actionibus luculentissime appareat.[a] Atque duplex inclaruit satirae species, tum mordax et austera, quam Persius et Iuvenalis praeter ceteros excoluerunt, tum gratiosior illa Horatiana, quae delictis hominum et sordibus ad animi errorem revocatis odium Socratico diluit risu merorumque scelerum foeditatem haudquaquam jocularem repudiat ac perhorrescit, quippe arti, quae prodesse vult et delectare, prorsus alienam.[b] —

Constat autem, satirae nomen generatim significare qualemcunque variarum rerum collectionem sive farraginem (Sammelei, Ragoût). Inde facilem explicatum habent cum aliae locutiones nonnullae, velut legem ferre aut abrogare per saturam, tum maxime lanx satura i. e. variis multisque primitiis referta, quae peracta messe in templum Cereris inferebatur et a copia rerum oblatarum et a saturitate nomen invenerat (Erndteschüssel).[c] Nec magnopere refragor, si quis eidem vocabulo hanc duplicem vim subiectam fuisse contendat, ut non lancem modo, verum etiam solennes gratiarum actiones atque precationes quin festivos illos alternosque versus designaret, quibus numinum rusticorum sacra[d] celebrantes et eiusmodi lances vel canistra offerentes antiquo more utebantur: ut esset satura, quod proprie est — impleta sc. cantilena sive fabula et gravioribus rebus et cavillationibus iocisque plena.[e] Etenim nullum fere tam sanctum

Homericum ἄατος insatiabilis (Buttm. Lexilog. I p. 229) aeol. σάω (satus, satur, s a t u r a, Saturnus, vetustissimus Latii deus ruralis,), σάττω, σάτυρος. Ad hanc notationem stabiliendam plurimum facit gravissima Niebuhri τοῦ κριτικωτάτου auctoritas observantis, quaecunque utriusque linguae vocabula ad agriculturam ceterasque pacis artes pertineant, habere communem stirpem et quasi cognatione inter se contineri. Cf. Paldami commentationem: Ueber den Ursprung und Begriff der Satire.

a) Horat. Sat. I, 4, 106. 128 sqq. II, 1, 28. 70 et sic passim. Franciscus Petrarca, vir optimus, dicere solebat, se ex nullo poëta Latino evasisse meliorem quam ex Horatio.

b) Cf. Günthers und Wachsmuths Athenaeum I, 2, S. 217 ff.

c) Cf. Schol. Acr. ad Horat. Sat. I, 1 init. Diomedes p. 485. Casaub. p. 250 sqq. Fest. v. Satura. Isid. Origg. V, 16. *Satura vero lex est, quae de pluribus rebus simul loquitur, unde et Satiram scribere est poëmata varia condere etc.*

d) Zell l. c. p. 134. 135. 214, ubi profert locum Dionysi (Antiquitatt. III, 32. p. 508, festa messoria commemorantis S a t u r n o et Rheae a Tullo Hostilio rege consecrata.

e) Tibull. II, 1, 51. primordia lyrici carminis et rei scenicae ab agricolarum festis repetenda docet:

est atque solenne officium, nulla res tam seria, quam non vel carminum extemporalium varietate mixtam vel temulenta invicem opprobriis se provocantium dicacitate exhilaraverint Italiae veteris agricolae, messores in primis et vindemiatores.[a] Primum autem S a t u r i s nomen vere inditum legimus ludis iis, quos post annum u. c. 391 a Tuscis acceptos descripto ad tibicinem cantu motuque congruenti simul inconditis inter se iocularia fundentes versibus peragebant juvenes Romani, id quod perspicue memoriae prodidit Livius VII, 2.[b] Valer. Max. II, 1, 17. Hoc sine dubio est prius satirae genus apud Quint. X, 1. Quae res ludicra, postquam Romae litterarum studia coli coepta erant, opera et studio poëtarum tempore procedente a vaga origine et horrida in artem verterat scenicam perinde atque satiricam, quae arctiore dicitur significatu. Illa quidem Graecam indolem rationemque inde a primo Livii Andronici conatu paulatim ascivit, haec per omnes ex alia in aliam formam vicissitudines[c] vernaculum servavit ac Romanum ingenium. — Omnium autem, qui in eo genere elaborarunt, Latinorum Q. Horatius Flaccus merito princeps habetur. Quem quum eclogas suas morales apellaverit satiras[d] ad primigeniam hujus nominis potestatem respexisse censeo. Reminiscere modo, quid sui sibi consilii probe conscius artifex ipse de

Agricola assiduo primum satiatus aratro
  Cantavit certo rustica verba pede:
Et s a t u r arenti primum est modulatus avena
  Carmen, ut ornatos diceret ante deos.
Agricola et minio suffusus, Bacche, rubenti
  Primus inexperta duxit ab arte choros.

Cf. Heyne ad h. l. Zell p. 135 ejusmodi geminae significationis exemplum proponit Graecam vocem εἰρεσιώνη, quae et sertum notet et carmen messorium. —

a) A. W. Schlegel dram. Kunst und Litt. Th. II. Horat. Ep. II, 1, 139. Sat. I, 7, 29 sqq. Virg. Georg II, 385 sqq. ibique interpp. Eclog. III. Tibull I, 7, 35 sqq. cf. Zell l. c. p. 125 ff. —

b) Ruperti praef. ad Iuven. XL — XLIV.

c) Ante Horatium haec ars in triplici formae varietate versata est. Primo loco Ennius et Pacuvius commemorandi sunt, qui nihil quidem nisi versus, sed in eodem carmine varios fecerunt. Hos secutus Lucilius aliis alia carmina versibus aptavit, tamen ut singula certo quodam genere astringeret. Qui quidem primum heroico plerumque metro usus raro tantum iambicum vel trochaicum admisit. Denique Varro in Satira Menippea versibus prosam admiscere non dubitavit. —

d) Sat. II, 1, 1. Utrum haec totius operis inscriptio ab Horatio ipso profecta sit an grammaticis debeatur, certo dici non potest, iccirco quia veteres de titulis librorum non adeo, ut nostrates solliciti multos sine titulo videntur publici juris fecisse. Cf. Rup. ad Juv. p. LII.

instituti sui ratione disseruerit Sat. I, **10, 7—19.** Videlicet imitatur colloquium, cuius subita vis et natura solutior rerum, dictionis et sententiarum farraginem quandam non tam admittit quam efficit. Alioquin enim friget et languet sermo. Hic admota demum cupiditatum flamma exardescit, et commovetur illico, si qui media arrepti turba homines exempli causa velut in tabula depinguntur. Quod dum egregie fecit noster, ut ne sibi quidem ipse parceret: non potuit non in contrarias partes fluctuare dicendi genus, ut diverso colore ac temperamento distinctum saepe placidum, summissum, lene esset, saepe vero etiam acre, vehemens, forte. Sed plurimum, nisi fallor, profecit eo, quod dedit operam, ut, ubi comitas dominatur et risus, gravi tamen et severo loci aliquid esset: vicissim, ubi severum regnat et grave, leve et iocosum vaferrimo aspergeretur consilio. Nam, ut ipsius verbis utar: Ridendo dicere verum, quis vetat? — et — ridiculum acri Fortius et melius magnas plerumque secat res.[a]) Atque magnam, si quid sentio, vim ridiculi habet versus hexameter in sermocinandi speciem sollerter conformatus, ut elumbis sit, et alius in alium perpetuo transiliat. Sed hoc ipso nomine, quod malos versus et salebrosos quasi ex tempore et stans pede in uno fudisset Horatius, non solum ab invidis aequalibus reprehensus est, verum etiam Casaubonus hanc fictae cujusdam negligentiae simulationem non perspexit, neque Hermannus, Germaniae in arte metrica praeceptor, Horatii hexametros eorumque proprietatem subtiliter, ut cetera, tractavit, ut mirandum non sit, quod ab imperitioribus despicatui ducuntur. Cuius iniuriae Nostro factae acerrimus exstitit vindex Carolus Morgensternus in copiosa scriptione et eleganti *de Satirae atque Epistolae Horatianae discrimine inde a pag.* **28—50,** ubi mihi idoneis videtur rationibus demonstrasse, Flaccum non artis vitio sed consilii lege sui deseruisse normam versus heroici.[b]) Hic enim vero, si quisquam, quid deceret ubivis, quid aptum esset personis, rebus et temporibus, apprime intellexit.

Nam quid sit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chrysippo ac Crantore dicit.

---

a) Cf. Persi Sat. I, 116: Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum praecordia ludit.

b) Item nuper C. Kirchner, V. D. in prooemio ad Horatium suo de hexametri Satirici indole et usu tam copiose et accurate disseruit, ut omne tulerit punctum, et ea res ad liquidum perducta videatur. —

Nec aliter omnino doctam antiquitatem temporibus sensisse melioribus abunde confirmant Ovidi, Quintiliani, Martialis, Persi aliorumque iudicia in vulgus nota. Ac quantopere Flaccus in limandis poëmatis desudaverit primo aspectu facile apparet erudito lectori et attento, nec ipse non de se professus est identidem. Adi, sis, Sermon. I. **10, 72.** II, **3** init. A. P. **260. 290** seqq. Quo magis de hoc scriptore, qui nil molitur inepte, praeter cetera, si quid video, oportet nos in animum inducere, ut in grammatico criticae artis genere, perinde atque in eo, quod verborum comprehensione sententiarumque vi diiudicanda regitur, ad intelligendum simus quam ad vituperandum procliviores. Potuisse autem Flaccum, dummodo voluerit, concinnos facere versus et robore praeditos heroico praeter silvam exemplorum a Morgensterno l. c. comparatam persuasit nobis locus ille itineris Brundisini, — ubi sedulus hospes

Paene macros arsit, turdos dum versat in igni.
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Vulcano summum properabat lambere tectum.

Egregia sane compositio et *παρῳδίας* species, quae vel maxime risum movet, iccirco quia verborum numerorumque gravitas ex diametro, ut aiunt, cum levi argumento pugnat. Non minor vis iocosa inest in hyperbolis hic illic admixtis et in translationibus verborum et comparationibus e vita communi petitis, quibus huius poëseos originem, quae qualisque fuerit, in memoriam revocaret. Nec prorsus abstinuit rusticis vocibus et plebeiis, quas et rebus exprimendis perquam consentaneas et ad risum excutiendum natas factasque nemo cordatus maligne interpretabitur. Eodem consilio sublimes et magnificae locutiones transferuntur ad res ludicras, et ineptis hominibus sententiae tribuuntur egregiae. Sic poëta miscuit utile dulci, seria ludo, adeoque severiora de moderandis actionibus praecepta hilari narratiuncularum lepore condivit. Cupiditates autem varias, studia et mores personarum, quas loquentes agentesque facit, conditionem artium et litterarum omnemque sentiendi cogitandique rationem, quae tum Romae vigebat, quid quaeris? totius aetatis suae perfectam imaginem et illustre speculum nobis ob oculos posuit: ut, si optio detur, hos duos satirarum libellos multis plaustris commentariorum de ritibus et institutis ieiune scriptorum anteferre non religioni ducam. Quid? quod Flaccus philosophatus est per saturam, qui ad Maecenatem sic se aperuit:

Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes:

Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis verae custos rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor.

Videmus igitur per pulcherrimos philosophiae hortos libere vagatum, ut cum delectu et iudicio delibaret selectissimos undique flosculos sententiarum, quae ad veram hominis felicitatem in animo sitam maxime pertinerent, efficerentque, ut et *laetus sorte sua viveret sapienter,* et *exacto contentus tempore vita cederet uti conviva satur.* Cf Serm. V, 1, 119. Ep. I, 10, 44. — Denique silentio praetermittere non licet disparilitatem quandam in rerum tractatione conspicuam, quae item valet ad constituendam indolem satirae. Nam vel docet poëta vel narrat, vel aliis personis usus dialogum fingit et ipsum variatum ita, ut in primo libro epicum in altero scenicum usurpare maluerit Quid? quod Priapum, scurrile numen, atrocis rei spectatorem secum ipso loquentem induxit. Sententiarum autem tam subitae fiunt transitiones et deverticula crebra, quoniam ei tanquam praetereunti volupe est dictis insectari singulos et quaelibet devia itineris sui oculis perlustrare, ut nonnunquam, si continuationem totius sermonis suapte natura laxiorem animo retinere velis, celeri opus sit cogitatione et quadam ἀγχινοίᾳ. Noli tamen opinari, hoc in eam dictum esse sententiam, quasi nobis vage et ambigue scripsisse videatur Horatius. Quo vitio minime laborat, sed certum, ut decet, consilium et sententiam actionemve primariam, ad quam alia omnia ut partes ad totum spectant ac referuntur, in quovis sermone pertractatam invenimus. Quam sicubi poëta, ut solent politi et urbani homines, nec statim initio sermonis nec aperte sed involutam tectius proposuit: factum est saepenumero, ut interpretes nubem pro Junone amplexi in argumentis eclogarum definiendis infeliciter rem gesserint. — Quod quam verum sit illustri exemplo satirae libri primi nonae*) per hanc proludendi necessitatem demonstrare conabor.

*) Commentariorum his chartis perituris infra traditorum particulam iam ante hos aliquot annos publicae disputationis causa una cum sententiis quibusdam controversis typis exscriptam Gebaueriis evulgavimus Halis Saxonum. Quod quidem tenue studiorum specimen inspicere dignatus Fridericus ille Jacobsius in lectionibus Venusinis, quas superiore anno (Verm. Schr. V.) publici iuris fecit, de argumento huius satirae constituendo assentiri se mihi magno meo gaudio dicit.

Argumentum.

Helenius Acron scholiastes argumentum eius crasso filo contexuit in hanc speciem: *Refert (sc. poëta), se cuiusdam ignoti diuturna garrulitate fatigatum.* In huius scholiastae auctoritate libenter acquieverunt posteriores interpretes tantum non omnes veritatis incuriosi. Velut apud Doeringum incidimus in huiuscemodi argumentum: *Homo quidam, qui garrulitate et vana iactantia occiderat paene Horatium, vivis coloribus describitur.* Quod non possumus quin valde miremur, quoniam pridem Wielandus diligentius inita subductaque ratione non abhorruerat a recto. Cuius fere vestigia pressit Heindorfius et novissimus Horatii editor G. Braunhardus, qui de summa satirae exposuit verbis hisce: *In hominum et elegantioris et amoenioris ingenii turbam, qui tum temporis Romae vivebant, quique Horatio propterea satis molesti fuisse videntur, quod amicitia eius, qui Maecenatis familiarite utebatur, amicitiam ipsius poëtarum fautoris ac patroni, ut ita dicam, sibi parare posse crederent, in hac satira iocose pariter atque acerbe invehitur, dum huiusmodi generis hominem importunum, h. e. Zudringlichen, vivis coloribus describit.* Quae etsi per se recte disputavit Braunhardus, tamen causam nondum acu tetigisse vel exhausisse cum pulvisculo censendus est. Enimvero Horatium propter Maecenatis familiaritatem eadem, quae ceteros homines novos, fama et invidia vexabat.*) Quo sibi acrius annitendum esse videbat, ut gratiam et auctoritatem, qua ipse apud hunc principem fruebatur, quoad eius per pietatem fautori liberalissimo debitam fieri poterat, occasionem nactus prudenter extenuaret.†) Neque alia de causa hanc satiram scripsit, quam ut invidos aequales suos inprimis ineptorum††) turbam versificatorum†††)

*) Cf. Sat. 1, 6, 46—50. II, 6, 39 sqq.

†) Vid. Jacobs V. Schr. V. p. 80.

††) Cic. de Orat. II. 4. Qui aut tempus quid postulet non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur. Cf. Sat. I. 4. 76. —

†††) Quam numerosa Horati tempore haec fuerit manus, cognosces ex Sat. 1. 4. 145 ubi vide observ. C. Passov. Epist. II, 1, 109. 117. Hic ingens poëtarum proletariorum numerus magis saeculi more quam natura fautrice Musis operabatur.

qui Maecenati per eum commendari cuperent, exagitaret seque ab eorum assectatione et petitionibus importunis tutum praestaret. His igitur ostendit, Maecenatis amicitiam non fortuna†) aut malis artibus comparari comparatamque retineri, sed innocentia et virtute, qua ipse summo viro placuerit. Quod consilium persequitur ita, ut declaret simul, hominum abiectorum eam esse conditionem, ut nihil magnum et sublime capiant, itemque, iudicii de aliis faciendi mensura ex sua ipsorum spurca indole petita, necessitudinis rationem honestae et praesentem erectioris animi scelerisque puri veritatem nullo modo mente et cogitatione complecti, nedum intimo pectore persentiscere possint. Etenim vide, sodes, quam ardelioni††) isti odioso, quidquid Horatius de Maecenatiani circuli consuetudine modeste dixerat (v. 48—52), magnum videatur et vix credibile, quam se prae studio dare turpiter, etsi modo meliora edoctus fuerat, et nequitiam penitus insitam patefacere pergat inde a versu sexto et quinquagesimo.†††) Nihil relinquere vult intentatum, dum efficiat id, quod cupit. Hominis autem arrogantis garrulitas, in qua pungenda tralaticia opinione permulti interpretes summam huius sermonis positam esse falso statuerunt, secundarium quiddam est tanquam coloris in pictura temperatio. Haec arridet maxime contrariorum explanatione illustri et quasi ἐναργείᾳ, qua Horati frigida lentitudo acri sed importuno fervori poëtillae istius opponitur. Dialogi forma epica ad vividam scenae repraesentationem proxime accedit. Iam vero sententiarum ordo et continuatio, nisi singula enunciata impeditiora iustis commentariis explicata fuerint, satis apparere non poterit. Itaque nunc, lector, vernaculam interpretationem humaniter accipe.

---

†) Sat. I. 6. 53. Felicem dicere non hoc Me possum, casu quod te sortitus amicum.

††) Cf. Phaedri Fab. II. 5.

†††) Quanto aliter Noster Sat. I. 6. 54. ad Maecenatem conversus:

Nulla etenim mihi Te Fors obtulit: optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat multa profari sqq.

et 62: Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.

Uebersetzung.*)

Ich durchwandelt' einmal so die heilige Strasse, wie immer
Gänzlich in Grillen**) vertieft, weiss nicht, worüber ich nachsann;
Läuft mir ein Mensch in die Quer, der mir bloss vom Namen bekannt ist,
Nimmt mich sogleich bei der Hand: *Mein Herzensmännchen, was machst du?* —
So weit geht's ja nach Wunsche! versetzt' ich, — ergebenster Diener!***)

---

*) Wenn ich es hiermit unternehme, nach der gerühmten Uebersetzung des Herrn Director Kirchner aufs neue einen Versuch im Kleinen ans Licht zu stellen, so glaube ich deswegen durch eine eben so treffende als schöne Bemerkung desselben Uebersetzers schon voraus gerechtfertigt zu sein. Es heisst nämlich S. IX der Vorrede: *Trotz der mancherlei bisherigen Versuche in dieser Art, selbst von Meisterhänden, bleibt es bis zum Ideal noch ein ziemlicher Raum, und die Aufgabe, ein altklassisches Musterwerk in einer lebenden Sprache vollkommen wieder darzustellen, ist eine unendliche, mit der man nie ganz fertig wird.* — Auch gehört hierher die briefliche Aeusserung F. A. Wolfs, des competentesten Richters in diesen Dingen S. X: *Wie schwer ich dieses Wagstück (einer Verdeutschung der horatischen Satire) halte; davon werden Sie sich durch das freie Geständniss überzeugen, dass ich meines Orts lieber die ganze Odyssee gleichfüssig übersetzen will, als zehn jener Satiren meiner ungleichfüssigen ersten beifügen.* So weit F. A. Wolf. Uebrigens ist die vorliegende Uebersetzung durchaus unabhängig gemacht worden, wie selbst die flüchtigste Vergleichung lehren wird. So lautet z. B. der

Eingang bei Voss: Durch die heilige Strass' einst (forte?) wandert' ich, meinem Gebrauch nach,
Sinnend, ich weiss nicht was für Kleinigkeit, gänzlich vertieft drin.
Plötzlich heran kommt einer, bekannt mir bloss nach dem Namen,
Und mir die Hand angreifend: *Wie gehts mein trautester Schatz doch?* —
Leidlich genug (suaviter?), wie es kann: ist die Antwort: geh' es erwünscht dir! —

Kirchner: Gerade den heiligen Stieg hin wandelt' ich, meinem Gebrauch nach,
Sinnend auf diess und jenes von Possen, und gänzlich vertieft drin —
Flugs kommt Einer heran, den bloss nach Namen ich kenne,
Greift mich vertraut bei der Hand: *mein theuerstes Freundchen, wie geht dir's.*
Leidlich, so wie's nun ist, ich drauf, und: geh' es nach Wunsch dir!

**) nugae Grillen, weil sich nach der Beschaffenheit des Orts, wo sich der Dichter befindet und nach dem humoristischen Grundton seines Gemüths (Sat. I, 4, 105. 133 sqq.) annehmen lässt, dass er in dem bunten Gewühl der Hauptstrasse vornehmlich Betrachtungen über das nichtige Treiben der Alltagsmenschen anstellte, worin er sich ungern von jenem schöngeistigen Gecken stören liess.

***) S. den Commentar.

Gleichwohl zieht er mir nach; da dräng' ich: Beliebst Du vielleicht was?
Nun, du solltest mich kennen, entgegnet' er, *bin ein Gelehrter.*
Desto werther mir, sagt' ich, und quälte mich, ihm zu entkommen,
Ging bald schneller, bald blieb ich auch stehen und flüsterte wieder
Meinem Bedienten Etwas in's Ohr: jetzt floss mir der Angstschweiss
Bis zu den Knöcheln hinab! O, dacht' ich, wer doch den Koller
Hätte wie du, Tollkopf, wie glücklich! denn faules Geschwätz nur
Plapperte Jener mir vor, er rühmte die Stadt und die Strassen.
Ich antwortete Nichts. Da sprach er: *Du möchtest entwischen,*
Seh' dir's lange schon an; doch umsonst, ich werde für's erste
Bleiben und mitgehn, wo dich dein Weg hinführt. — O du brauchst dich
Nicht mit umherzubemühn. Du kennst ihn nicht, den ich besuche;
Er liegt krank weit jenseit der Tiber am Parke des Cäsar.
Bin jetzt ohne Geschäft und nicht träge, ich folge dir dorthin.
Nunmehr senk' ich das Ohr mit verdrossenem Sinn, wie ein Esel,
Wenn das Gepäck auf den Rückgrat drückt. Und weiter beginnt er:
Kenn ich mich recht, so wird dir des Viscus und Varius Freundschaft
Nicht mehr gelten, als ich. Wer könnte wohl mehr und noch schneller
Verse verfert'gen, als ich? wer sollte geschmeidiger tanzen?
Und im Singen muss, traun! ein Hermogenes selbst mich beneiden.
Da erst nahm ich das Wort: Nicht wahr, du hast noch die Mutter
Oder Verwandte, für die du leben musst? *Habe nicht Einen,**)
Die sind alle zur Ruh, sind glücklich! ich stehe allein da.
Mache nur zu; denn es droht mir das traurige Loos, das dem Knaben
Vormals die alte Sybill aus der Urne begeistert geweissagt:
Dén wird kein zehrendes Gift, kein feindlicher Säbel vernichten,
Weder das Seitenweh, noch der Husten, noch schleichende Fussgicht;
Nein, ihn tödtet dereinst noch ein Schwätzer, drum meid' er die Schwätzer,
Wenn er es irgend versteht, sobald er zum Manne gereift ist.
Ein Tagsviertel war hin, wir standen am Tempel der Vesta,
's war da gerade Termin vor Gericht, und er musste erscheinen
Oder die Sache verlieren. Er sprach: *Thu' mir den Gefallen,*
Stehe mir hier erst bei. Eh'r will ich vergehen, ich kann nicht,

---

*) Voss: Oder ein Sipp, den vergnügt dein Wohlsein? — Keiner ist übrig. —

Bin auf den Füssen zu schwach, und verstehe dir nichts von Privatrecht,
Habe auch Eil', wie du weisst. — *Was soll ich da machen,* versetzt er,
Lass ich dich oder mein Recht. — Ei, mich natürlich. — *Mit nichten,*
Sagt' er, *und ging voraus.* — Ich ergebe mich, weil es sich übel
Gegen den Stärkeren kämpft. *Wie stehst du,* fragte er wieder,
Bei Mäcenas? — Dér ist nur für wenige Menschen,
Ein gar verständiger Mann! — *So hat noch Niemand gescheidter*
Sich zu pussiren gewusst, als du. O, empfiehl doch den Mann hier,
Hättest an mir doch tüchtigen Halt! Ich könnte die zweite
Rolle dort spielen, und soll mich das Wetter, du müsstest die Andern
Alle verdrängen. — O nein! auf die Art leben wir dort nicht,
Wie du wohl denkst; kein Haus ist von dergleichen Kabalen
Freier und reiner, als diess. Mir schadet da Keiner, der reicher
Oder gelehrter, als ich, denn es ist ein Jeder am Platze. —
Das ist doch viel gesagt, kaum zu denken. Gewiss, so verhält sich's!
Aber du steigerst den Wunsch, dem Manne recht nahe zu stehen,
Mir zum feurigen Drang. Du darfst nur wollen, Talente,*)
Wie die deinigen, sind siegreich, und er ist zu gewinnen;
Eben desswegen erschwert er die erste Berührung am meisten.
An mir soll es nicht fehlen, ich will die Sclaven erkaufen,
Lässt man mich heute nicht vor, so such' ich den passenden Zeitpunkt,
Ruhe nicht eh'r, ich vertret' ihm den Weg an den Ecken der Strassen,
Oder geleit' ihn nach Haus. Der Sterbliche hat in der Welt Nichts
Ohne Beschwerde. — Indess der plauderte, sieh! da begegnet
Fuscus Aristius mir, wie erwünsht; denn er kannte den Menschen.
Wir stehn still; doch woher? und wohin? ist Frage und Antwort.

---

*) Diese Stelle, welche dem Uebersetzer mancherlei Schwierigkeiten macht, lautet beim Herrn Professor Kirchner so: O, du darfst nur wollen, und wirst, wie du brav bist,
Bald ihn erobern; es ist auch Er zu besiegen, und desshalb
Hält anfänglich es schwer, ihm zu nahn. — Nichts werd' ich versäumen;
Spenden bestechen die Diener mir bald: bleibt heute der Zutritt
Auch mir versagt, nicht weich' ich; gelegene Zeiten erspäh' ich,
Tret' in den Weg ihm; geleit' ihn nach Haus! Es gewährt ja das Leben
Nichts ohn' eifriges Müh'n uns Sterblichen. — Weil er so rednert,
Siehe da schreitet des Wegs mein theurer Aristius Fuscus u. s. w.

Darauf zupft' ich und drückt' ihm die unempfindlichen Arme,*)
Nickte und blinkte ihm zu mit den Augen, mich rasch zu erlösen.
Aber der pfiffige Schalk that lächelnd, als ob er Nichts merkte,
Und mir brannte die Gall' in der Leber. Versprachst mir doch sicher,
Dass du mir irgend etwas insgeheim zu sagen gedächtest?
Weiss wohl, sollst es auch noch zu gelegnerer Stunde erfahren.
Ist nicht heute der dreissigste Sabbath? Du willst dich vergehen
An den gezeichneten Juden? Nun daraus mach' ich mir gar nichts.
Aber ich mir, bin weniger frei vom Glauben der Menge.
Wirst mich entschuldigen, Freund, will's dir ein andermal sagen.
Musste zum heutigen Tage so düster die Sonne mir aufgehn?
Der Schelm! Läuft mir davon, und lässt mich unter dem Messer.
Aber da kam zum Glücke ein Kläger dem Menschen entgegen,
Rief ihn in heftigem Ton: *Wohin, du Schurke?* und bat mich,
Doch sein Zeuge zu sein. Und ich reichte ihm willig das Ohr hin.
Stracks mit dem Kerl vor Gericht. Jetzt tobten sie beide, und rings lief
Alles in Schaaren herbei. So wurde Apollo mein Retter.

---

*) Kirchner: Ich begann ihn zu zupfen,
Griff mit der Hand an die Arme, die schlaff nachgebenden; winkend
Augenverdrehend, auf dass er mich rettete. Bösslichen Spasses
Stellt er sich lächelnd wie dumm. Mir braunt in der Leber die Galle.
Unlängst wolltest du doch im Geheim mir Einiges kund thun,
Wie du mir sagtest. — Ich weiss recht wohl; doch zu besserer Zeit einst
Red' ich davon: denn heut ist Neumondssabbat: du wirst doch
Nichts den gestutzten Hebräern zum Hohn thun? — Hierin, versetzt ich,
Schreckt das Gewissen mich nicht. — Doch mich; zu den Schwächern zähl' ich:
Einer der Vielen; verzeih', einst mehr! — Dass der heutige Tag mir
Musste so schwarz aufgehn! Fort eilt der Verräther, und lässt mich
Unter dem Messer zurück. —

Bei Voss ist der Schluss so gegeben: *Durch Zufall jetzo begegnet*
Unserm Mann sein Kläger: Wohin, du Schändlicher? ruft er
Mit antönendem Laut; und: Willst Du mir zeugen? — O gern ihm
Biet ich das Ohr. Er schleppt vor Gericht. Bald schreiender Hader;
Ringsumher Auflauf. So ward mein Retter Apollo.

Enarratio.

V. 1. 2. Hic sermo, sicut res fert, ab initio membris minutioribus carpitur. Atque vellem correctione coniecturali abstinuisse Bentleium, qui ut particula sine ullius codicis auctoritate post ibam verbum huic versui assuta perverterit Horati artem sermoni propiorem. Cf. Sat. I, 4, 42, 48. Ep. II, 1, 250. Nimirum displicebant censori fastidioso *ista concisa et dissoluta et*, si displacet, *hiantia*: *Ibam via sacra, Accurrit mihi quidam.* Verum haec ipsa narratio, qua familiaris consuetudo loquendi sermonisque cum facilitate quadam profluentis grata negligentia a poëta omnium diligentissimo exhibetur, eiusmodi vinculum oratoriumque nitorem prorsus respuit: praesertim quum duarum actionum inter se aptarum instantior continuatio declaranda esset acriter. Qua de *βραχυλογίας* specie paucis egit M. F. Quintilianus institutt. oratt. IX, 3, 50 et 4, 126. Confer praeterea, si tanti est, huius satirae v. 35 sqq. I, 5, 47; et in primis ad Terent. Andr. Ruhnkeni dictt. ed. Schop. p. 38. Kritz ed. Sallust. Cat. 34 p. 184. Iuven. 3, 78. Ceterum quoniam omnino librarios credibile non est, usitatum aliquod loquendi genus mutasse in hanc asyndeti speciem, vix dubito, quin Bentleiana opinio multum abhorreat a veritate. — Sic apud Valerium Flaccum Arg. VIII, v. 62 omnes praebent libri edd. et mss. advocat, id quod cum Weicherto censeo tuendum esse propter vividiorem formam orationis: meque pavens contra solam videt, advocat sqq. Primus Carrio invita Minerva de suo dedit: ac vocat. Sed redeamus ad Horatium, a quo parumper deflleximus, quum iret forte in via sacra. Ac forte quidem est casu incerto, ut explicat Cicero de legg. II, 11, 28. Sallust. Iug. init. interpp. Reisig ad Oed. Col. Soph. p. CCVIII, v. 1686. Pald. ad Prop. p. 240. Horat. Sat. I, 1, 1. Heind. Iam si quid de more nostro facimus, idem profecto dici nequit fieri forte. Nam quibus in rebus obsecundamus mori cuidam nostro, ratione potius quam casu regimur. Quae quidem causa est, cur enunciatum sicut meus est mos necessario debeat consequentibus referri verbis, in quae quidem egregie quadrat. Quotus enim quisque ab morum contemplatione variorum tam alienus vixit perpetuo, quin poëtas sciat, philosophos, amatores, hoc genus omne, suis plerumque unice intentum cogitationibus parum curare res externas adeo,

ut vigilans saepe videatur somniare? Ita Horatio quoque moris fuisse videmus, inter eundum nescio quid meditari nugarum. Hic oleum et operam perdidisse videntur interpretes scrutati, quale fuerit nugarum genus, in quo tum Horatius ambulans defixus esset, quum id ipsum se nescire, certe oblitum esse profiteatur verbis: nescio quid. Cf. Terent. Andr. V, **1**, **22**: Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui, dicere, et ita sexcenties apud Terent. Quominus autem de carminum meditatione cogitemus, ut Doeringus et Heindorfius volunt, nescio an dicta prohibeant Horati ipsius in Ep. II, **2**, **70** sqq. Sat. I, **5**, **134** sqq.: praesertim quum de frequentia Viae Sacrae per forum in Capitolium tendentis et de strepitu eius nocturno atque diurno satis constet. Cf. Tacit. dial. de oratt. **9** fin. De via S. Forc. v. Sacer. Atque superiore anno Goettlingus V. Cl. singularem scriptionem edidit Ienae: De Sacra Via Romana. Ait autem poëta, se deambulantem tota mente, toto pectore, ut dicitur, incubuisse in cogitationes suas ceterarum rerum incuriosum verbis hisce: (Et) totus in illis. Et particulam libris proditam nonnullis tum manu exaratis tum impressis expunctam volumus eadem de causa, qua Bentleii coniecturam supra reiecimus. Cf. Ep. I, **1**, **11**. Terent. Adelph. IV, **2**, **50**, alia ap. Forc. v. Totus. Quod ad sententiae similitudinem attinet, dignum est, quod comparetur, Phaedriae dictum apud Terent. in Eun. IV, **2** init:

Dum rus eo, coepi egomet mecum inter vias,
Ita ut fit, ubi quid in animo est molestiae,
Aliam rem ex alia cogitare. —

V. 3. 4. Haec secura poëtae ambulatio turbatur, dum ei nebulo male sedulus occurrit (*προςδεδράμηκε* ut Theophrasti *λογοποιός*). Etenim sic puto antiquitus scriptum fuisse. Recte Georgius Fabricius, cuius in Mss. legitur occurrit: ***Occurrimus casu, accurrimus proposito.*** Sed quod nunc plurimorum auctoritate codd. mss. omnia fere exemplaria Horati occupavit accurrit verbum, id nonnulli fuerunt, qui Terenti loco Eun. II, **3**, **44** inducti magis censerent appositum esse ad importunitatis indolem cupidae describendam. Itane vero? immo accurrere per se molestiae et impedimenti significatum non involvit, saepe vero ut adesse (cf. infr. v. **38**) hominis est opem ferentis et vel maxime opportuni. Suet. Calig. **58** fin. Contra occurrere non modo significat obviam fieri casu, sed etiam non raro adhibetur cupiditati cuidam declarandae et studio properantis, obsistentis, parasitantis. Velut infra de eodem garrulo v. **59**,

et Plaut. Curc. II, **2**, **28**. **3**, **1**. Nec alienum hoc est Martialis dictum epigr. XI, **99** init: *Effugere non est, Basse, basiatores,*
Instant, morantur, persequuntur, occurrunt. —

Virg. Aen. X, **734**. Lucret. III, **908**. Improprie de re molesta nobis et ingrata apud Phaedr. II, **10**, **15**: *Sin autem doctus illis occurret labor* etc., ubi recte Schoppius occurrit explicat per: adversatur, inimicus est, odio est. Zumpt ad Cic. Verrin. II, c. **54** § **135**. — Denique occurrere huic loco multo aptius est ideo, quod inepta hominis istius immodestia et cupiditas in clariore etiam ponitur luce, si contrario tendens itinere fingitur Horatio obviam factus esse consilioque repente mutato tergum vertisse, ut ignotus prosequeretur ignotum. — Ceterum saepius licet observare haec duo verba in libris inter se permutata. Vide Heyni observatt. ad Tibull. I, **2**, **25**. — Notus mihi nomine tantum, proverbialis dictio, quae ad vulgarem spectat et pertenuem notitiam. Sed nos adeo fugit huius garruli nomen. Nam quae vetus interpres exhibet *ἐπαγόμενος* et *ἐπιφερόμενος* i. e. obvius, ea nemo temere contendat nomina propria esse. Kirchner praef. p. XXC. — Sed vide hominem amoeno scilicet ingenio praeditum, quam didicerit sollerter depudere. Quippe manus viri, cui de nomine duntaxat notus erat, non tam prehendit quam arripit, eumque proinde quasi intima coniunctus esset familiaritate, blandius etiam quam Ganymedem Iuppiter (Mart. IX, **37**), alloquitur sic: Quid agis dulcissime rerum? Quod quidem genus importunitatis satis pervagatum acerbe perstringit Martialis II, **67**, ubi haec leguntur: ***Occurris quocunque loco mihi, Posthume, clamas***
Protinus, et prima est haec tua vox, quid agis?
Hoc, si me decies una conveneris hora,
Dicis. Habes, puto, tu Posthume, nil quod agas. —

Atque Theophrastus similiter in *βδελυρίας* lineamentis commemorat *καλέσαι τῶν παριόντων ὀνομαστί τινα, ᾧ μὴ συνήθης ἐστὶν ὁ βδελυρός*. Recte vero Heindorfius confutavit Lambinum, qui rerum genitivum pendere vellet ab usitata istac salutandi formula: quid agis. Etenim hoc et constructione tortuosum est et pugnat cum consuetudine loquendi. Cf. G. Aen. Koch ad Iacobsii Misc. (V. Schr.) V. p. **653** sqq., qui vitiosam loquendi speciem: Quid rerum agis? in Mureti aliorumque epistolis recentioribus obviam ex hoc loco perperam intellecto manasse contendit testimonio usus Frotsch. ad Muret. Opp. Vol. I, pag. **83**. Genitivus rerum adauget vim superlativi, sicuti Sat. I, **5**, **88** aqua dicitur vilissima rerum. Ovid. Heroid. IV, **125** *pulcherrime rerum*. Apte cum hoc

contendit dicto Vitus Loehrs exempla haecce: Met. VIII, **49**. Art. A. I, **213**. Heroid. IX, **107**. Virg. Georg. II, **534** ubi vid. Voss. Cf. Spalding ad Quint. I, praef. p. **81**. Ruhnkeni autem in dictt. ad Ovidi Heroid. ed. Friedemann annotatio haec est: Pulcherrime rerum i. e. hominum. Res etiam ad personas transfertur, ut *πρᾶγμα* (adde *χρῆμα*) apud Graecos. Trist. IV, **3**, **59**. ita res tibi magna videbar. Senec. Ep. **95**. homo, sacra res homini, iam per lusum et iocum occiditur. Plura dedit Gronov. Observatt. **4**, **15** fin. Iacobs ad Aeliani Hist. Animal. I, **18**, p. **18** sqq. Iam quod attinet ad p u l c h e r r i m e masculino genere cum r e r u m genitivo sociatum, repetere iuvat praeceptum, quo Reisigius *ὁ μακαρίτης* in scholis grammaticis perpurgavit locum eum, ubi duo substantiva diversi generis superlativo comparantur. Docuit autem, si substantivum masculini generis in comparatione versetur et praecedat ei, quocum comparatur, genus subiecti grammatici praeponderare, dum sit illud ex genere rei genitivo declaratae. Velut: I n d u s, q u i e s t o m n i u m f l u m i n u m m a x i m u s. Cic. de N. D. II, § **130**. E t l e o e s t o m n i u m a n i m a l i u m f o r t i s s i m u s. Sciendum autem est, in illa constructione, quae fit cum genitivo: r e r u m, masculinum genus locum habere non posse sed neutrum requiri, ubi integrum enunciatum nec simplex praedicatum proponatur, velut: h o m o e s t o m n i u m r e r u m o p t i m u m. Cic. ad fam. VI, **21**: p r a e s e r t i m q u u m o m n i u m r e r u m m o r s s i t e x t r e m u m. —

V. **5**. Iam vero Horatius ad compellationem sectatoris praeposteram (Sat. I, **4**, **77**. **78**) non continuo indignatur aut ira incandescit, sed quae erat in ipso morum comitas, respondet praeteriturus lentius sed humaniter, ita ut sibi pro temporibus dicat bene esse, itemque isti prospera quaeque apprecando sese commendet. Cave autem cum interpretibus nonnullis adverbium *suaviter* accipias pro: b e n i g n e, ut respondeat nostro: Sehr gütig! Dank der Frage! Aufzuwarten! cuius significationis nullum reperio exemplum. Cf. potius Forc. v. — Verbis eis, quae sequuntur: E t c u p i o o m n i a q u a e v i s, Horatium sectatori valedicere voluisse, comprobant proxima: Q u u m a s s e c t a r e t u r, ut frustra pugnet Heindorfius adversus Baxterum, qui illam recte dixit suavem valedicendi formulam. Quid enim? Nos item locutionibus quibusdam officii significandi causa congredientes perinde atque abeuntes utimur. Sic conciliatur locus Plautinus Pers. V, **1**, **14**: *Omnia quae tu vis, ea cupio:* i. e. ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. —

V. **6**. Q u u m a s s e c t a r e t u r. Hoc fit vel honesta de causa ut ap. Tacit.

dial. de oratt. **2**: *Celeberrima tum ingenia non modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico a s s e c t a b a r mira studiorum cupididate et ardore quodam iuvenili:* vel ex officio tenuiorum civium patronis praesertim candidatis praestando Cic. pro Mur. **34**, vel, ut hoc loco, ad molestum vulgaremque comitatum pertinet. Respondet Graecum *παρακολουθεῖν*. — Assectantem Horatius amoliri studet interrogatione usus abire cupientium: N u m q u i d vis? Cf. Donat. ad Terent. Eun. II, **3**, **50**. et locis ab Heindorfio congestis adde sis: Eun. II, **3**, **41**. Hecyr. II, **2**, **30**. Adelph. III, **3**, **78**. Phorm. I, **2**, **101**. II, **4**, **18**. — O c c u p o recte scholiasta: praevenio illum hoc sermone dicens. —

V. **7**. **8**. Nondum absterritus sectator *ὁ γλοιός, ἀργαλέος* insignibus Horati machinis eo se studet insinuare in gratiam poëtae, ut in primo statim congressu satis confidenter d o c t u m s e s e iactet. Quo de constanti attributo ac proprio hominum litteris artibusque excultorum in primis autem poëtarum praeter alios commentatus est Ch. D. Iani ad Horat. od. **1**, **1**, **29**. Paulo infra v. **23** — **25** doctrinae hic loci significatae genera singulatim spectanda proponuntur. — Clarius autem exsplendescit amabilis Horati humanitas, dum etiamnunc in ostentatione poëtillae istius inepta connivet benignissime. Aliter fecit Lessingius, quum eiusmodi amoeno, quod sibi videbatur, ingenio in simili causa responderet: Es freuet mich, mein Herr, dass ihr ein Dichter seid: doch seid ihr sonst nichts mehr? — mein Herr, das thut mir leid. Flaccus: P l u r i s h o c m i h i e r i s. — H i c e g o. Adverbium h i c Heindorfius auctore Burmanno ad Val. Flacc. I, **535**, existimat positum esse pro t u m particula. Immo significat: actutum, simulatque haec dixerat, ut fere infra v. **26**. — M i s e r e ref. ad part. q u a e r e n s. Est autem hoc adverbium comicis poëtis familiare ea vi, ut aliquid declaretur cum incommoditatis dolorisve sensu fieri vehementer. Ad Heindorfi locos Terentianos: Andr. III, **2**, **40**. Bentl. Adelph. IV, **5**, **64** adde Adelph. IV, **1**, **6**. IV, **4**, **33**. Eun. III, **1**, **22**. I, **1**, **23**. Heaut. II, **3**, **124**. Plaut. Bacchid. II, **2**, **30** *misere amans desiderat.* —

Consequentibus verbis (v. **8** — **11**) licet tanquam oculis cernere expressam imaginem aestuantis poëtae et experientis omnia, ut molestia taedioque solvatur. Tandem quum iste in odiosissimos sibi sermones ingrediatur de urbe eiusque vicis institutos, tacitus invidet Bolano felix cerebrum, ne talibus ineptiis verberandas aures praebere amplius cogatur. — Non audiendi sunt, qui Cruquio praeeunte cerebri felicem dicunt esse *βραδύχολον* ad iram tardum et *ὑπομένοντα τὰς φλυαρίας*, nisi forte credas, melius a quoquam comprobari posse et exprimi re

et facto dictum istud: ***Levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas,*** quam hac occasione videmus factum esse ab Horatio. Ergo de homine ad irascendum prono ut cogitemus, ipsa adducimur narrationis veritate. Atqui cerebri felix est cerebrosos, ut legitur curarum felix apud Stat. Silv. IV, **4.**, felix famae Sil. IV, **731.**, uteri (*εὔτεκνος*) Sil. IV, **359.** Drakenb. felices operum dies Virg. Georg. I, **277.** Hinc cerebrosus (*μανικός*), qui cerebri vitio morosus est et irritabilis. Sic Horat. Serm. I, **5, 21**: ***donec cerebrosus prosilit unus,*** ubi Cruq. Schol. ***cerebrosus,*** inquit, ***est*** *ὀξύχολος*, iracundus. Atque Nonius I, **82** ait, cerebrosi dicuntur ad insaniam faciles, quibus frequenter cerebrum movetur. Adeo findi cerebrum et uri dicitur apud Plautum (Poen. III, **5, 25.** Bacch. II, **3, 17**) de iis, qui in summo indignationis et iracundiae fastigio sunt collocati. Itaque non inficeta est observatio Baxteri, qui obiter, inquit, Luciliano more Bolanum istum percutit Horatius. — Iam de B o l a n o nihil aliud proditum est memoriae, nisi quod unusquisque haud indoctus ex huius nexu descriptionis nullo negotio ipse collegerit. Narrant ***hominem fuisse Romae iracundum, apertum, simplicem, qui nullas ferret ineptias, et si in garrulum quendam incidisset, occasionem extemplo abrumpens molestiam excuteret. Horatius vero quamquam et ipse irasci facilis magis tamen moribus hominum sese accomodabat natura verecundior.*** — Sic fere Turnebus. Quo quidem in commento e veterum scholiastarum opinionibus hausto secure acquieverunt posteriores interpretes, quod sciam, omnes. Sed mihi contra placet. Suspicor enim, non de certa quadam persona cogitandum esse, minime autem de veteri gratissimoque Ciceronis amico Ep. ad. Fam. XIII, **77** laudato, sed de qualitate potius per se quidem reprehendenda, sed quae tum ad instans malum avertendum poëtae nostro optabilis visa fuerit. Nec absimilis est usus Malthinus vocabuli, quod Sat. I, **2, 25** invenies adhibitum non uni cuidam Romano nedum soli Maecenati vellicando, sed ut externi cultus mollities, quae dudum in urbe increbescere coeperat, ignominia vexaretur iusta. Verte igitur: W e i c h l i n g, Z ä r t l i n g. Videlicet Malthinus nomen formatum est ex Graeco *μάλθων, μαλθακός*. Hic autem necesse non est Horatius certum quendam ante oculos habuerit civem: tamen eques ille splendidus, si ad istum modum vixit, ut ab Seneca relatum accepimus, reapse consectarium fuit, ut eo convicio una cum aliis perstringeretur aetatis suae iuvenibus delicatulis. Etenim Seneca Ep. XCII § **32** Maecenatem dicit vitae suae mollitie id esse consecutum, ut ipsius nomen pro molliculis quibusque hominibus poneretur. Copiose et perdocte ea de re disseruit Weichert in libro de poëtt. Latt. reliqq. p. **429—458.** Sed satis

de Malthino. Verum in eandem partem Sat. I, **2, 36** accipio nomen C u p i e n n i, quod nescio an Iahnus recte a c u p i e n d o deduxerit. Atque hac de causa non possumus, quin Sat. I, **1, 95**: N u m m i d i u s scripturam probemus ea ratione, ut ficto nomine G e l d m a n n proscindatur sordidorum hominum avaritia. Item Sat. I, **4, 140** prae S c e t a n i nomine placet S e c t a n i, qui dictus est ab assectatione virginum. Omnino sic explicandi sunt Pantolabus, Nasidienus, Canidia, Novius, Pantilius, alii. Namque irrisio personarum per occasionem fit nomine vel vero vel paulum immutato vel ficto. Itaque Bolani nomen censeo effictum esse ex Graeco *βάλλειν, βολεῖν, βολεῖσθαι*, quod est apud Hom. Il. IX, **3**: *πένθεϊ δ' ἀτλήτῳ βεβολήατο πάντες ἄριστοι*, ubi annotarunt grammatici *βολεῖσθαι* dici ap. Hom., cum animus agitatur, *βαλεῖσθαι* cum corpus. Cf. etiam Eustath. ad. h. l. Paucis versibus interiectis: *ἄχεϊ μεγάλῳ βεβολημένος ἦτορ*, ubi Apollonius: *ὥσπερ ἐκ βολῆς τὴν ψυχὴν βεβλημένος*. Hinc Lat. b o l u s i. e. proprie offa canibus obiecta, et Bolanus, quo significetur hominum genus stomachosum (Tollkopf), quod simulatque extrinsecus gravatur, incandescit, saevit, conviciorum offas molestis quibuscunque in os iniicit et recalcitrat undique tutum, ut verbis utar Horati. Quo fit necessario, ut s i n g u l i q u o q u e eiusmodi vitio obnoxii, de quibus mutato nomine narratur fabula, sentiant se petitos. At dixerit fortasse quispiam b o l u s et B o l a n u s quominus *α βολεῖν* verbo ducatur, intercedit o vocalis productae sonus. Audio: sed constat item, pervagatum istud praeceptum, ex quo vocabula derivata primitivorum prosodiam dicuntur retinere, non usquequaque secutos esse veteres. Nota sunt in vulgus: vōcalis a vŏco, tēgula a tĕgo, sēcius a sĕcus, hūmanus ab hŏmo, bālista ab *ἔβăλον* et vicissim lābi et lăbare, mōles et mŏlestus, in quibus coacervandis lectores detinere iam nolo. Atque quum omnino in dactylicis versibus istiusmodi commutatio vulgaris prosodiae prorsus videatur offensione vacare quippe similibus suffulta exemplis, in quas praesertim ne eadem quidem necessitas cadit metrica: tum profecto haec ditrochoica mensura verborum: Te Bolane ita continuorum, ut commode seiungi nequeant ab hexametro excluderetur. B o l l a n e autem duplici L. littera exaratum, ut calami vitium, pridem extrusit Bentleius. — Post t a c i t u s ut paulo ante post p u e r o maius interpunctum (:) requiritur. —

V. 13. 15. Docet nos Varro de L. L. **4, 33** inter vicum et viam id esse discriminis, ut ex utraque vicorum parte necessario exstructa sint aedificia continentia, in viis non item. Vicus enim ortum est ex via et *οἶκος*. Viae sunt aut extra urbem aut intra. Sciendum est autem paucas, tantum vias in ipsa urbe

fuisse stratas easdemque constanter sic dictas velut Viam Sacram, Novam, Latam, Rectam, Fornicatam, Altam, quarum nulla unquam vici nomine audiebat. Sed veri non est dissimile, eas tanquam speciem fuisse vicorum, nomenque accepisse suum iccirco, quia iis spatiorum similitudo cum munitis intercessit viis, quae extra urbem per Italiam ultro citroque patebant. Sic Tac. Annal. XV, **43** de immensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis loquitur. Plin. III, **5**, **9** per vicos omnium viarum. — Quemadmodum autem garrulus Horatianus vicos laudat et urbem, ita Theophrasti *ἀδολέσχης τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ὃν μὴ γινώσκοι τούτῳ παρακαθεζόμενος* inter alia certiorem facit *πόσοι εἰσὶ κίονες τοῦ Ὠιδείου.* — Post l a u d a r e t Heindorfius repudiata distinctione Bentleiana, quae turbat simplicitatem sermonis expeditam, recte posuit punctum. Idem propter dictionem: n i l a g i s, quae frequens est de inani opera, protulit apte Ruhnk. not. ad Rut. Lup. p. **120**. Cf. etiam Cic. pro Rosc. Amer. c. **45**. Tusc. II, **25**. —

V. **16**. Iam comes Horati eo procedit impudentiae, ut licet alto poëta utatur silentio fastidii ac satietatis indice, eum nihilo tamen secius teneat, p e r s e q u a t u r. Quod quidem verbum Bentleius, quum a sententia scriptoris censeret alienum esse, non satis, credo, expendit, quid in huius adumbratione imaginis rem causamque contineret. Etenim, amabo te, quale tandem in isto homine impressum compareret vestigium verecundiae aut humanitatis vere officiosae? Profecto, ne levissimum quidem. Huius autem virtutis est p r o s e q u i, tenax vero durities oris persequitur i. e. ad finem usque sequitur, ut ipse dicit importunus paulo infra: u s q u e s e q u a r t e, et ante: u s q u e t e n e b o. Vult igitur hoc fere: Ich werde dich bis ans Ende deines Ziels geleiten. Cf. Terent. Andr. V, **4**, **42** ibique Donat. Virg. ecl. III, **94**. Contra p r o s e q u a r esset officii causa porro sequar, quod huic loco parum consentaneum esse optime iam perspexit Fea. — Verba autem haecce: h i n c, q u o n u n c i t e r e s t t i b i, Bentleius cum antecedentibus arctissime coniunxit, ut post pronomen t i b i interrogationis signum deleret: id quod certissimo fecit iudicio. Etenim si parum sollicitus de fine viae et consilio sic temere circumagitur, magis etiam notari videtur spurcus iste ardelio. Nequicquam contra censet docta Feae brevitas. —

V. **18**. **19**. Transtiberina regio ab Aureliano demum urbi adiecta complectebatur Ianiculum montem, Vaticanum et Insulam. Atque per longum tempus, qui dextram habitabant Tiberis ripam in peregrinorum erant numero. Cf. Gell. Noctt. Att. **20**, **1**. Eodem liberae tempore reipublicae abducebantur populi rebelles, quo melius coërcerentur. Liv, VIII, **14**. Quae loca quoniam Iudaei incolebant cum viliore plebecula omni tempore procedente factum est, ut Transtiberini nomen verteret in opprobrium. Iuv. XIV, **203**. Mart. ep. I, **42**. VI, **93**. — Quos autem hortos possederat Caesar, mortuus populo legavit publice. Suet. Caes. **83**. Ibidem plures etiam fuerunt horti. Cic. ad Attic. XII, **19**. Suet. Tib. **72**. — Longe. Ruhnk. dictt. in Terent. p. **228** Schop. — C u b a t verbi rectissima est explicatio scholiastae: a e g r o t a t, languet, iacet, eademque Heindorfio probata et Theodoro Schmidio ad Epp. II, **2**, **69**, ubi haec sunt:

Cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino: visendus uterque.

Sed Vossius convertens hoc modo: Ienseits dem Tiberis haus't er entfernt — sic ieiune exemplis quibusdam ab Heindorfio respuendus non erat. Licet sane per grammaticam rationem locum aliquem designare ita, ut nomen ponatur personae, hominum istic versantium. Sed tum res personaeve dicuntur iacere, sitae esse, neque vero cubare. C. Nepos Dat. **4** init. ubi vide annott. Güntheri. Liv. XXI, **34**. Virg. Aen. VII, **671**. Vellei. Paterc. II, **120**. Terent. Phorm. I, **2**, **47**:

Modo quandam vidi virginem hic viciniae
Miseram, suam matrem lamentari mortuam:
Ea s i t a e r a t exadvorsum.

Contra cubare verbum eam habet vim, ut de rebus usurpetur atque hominibus, qui stare vel nolunt vel non possunt, de situ depresso, declivi, supino, qui ducitur tum ex necessitate quadam naturali, tum fit etiam commoditatis studio maxime vario. Prius hic obtinet, quum sermo sit de aegroto, ut Suet. Nero **34**. Ovid. Heroid. **20**, **164**. Cic. Tusc. II, **25**, **61**. fin. Horat. Sat. II, **3**, **259**. — Ceterum quod amicus, quem visum ire se Horatius ait, morbo dicitur laborare, tribus argumentis, quae quidem petita sunt de eo, quod ignotus esset Horati amicus comiti, de circumductione taediosa, de distantia locorum, quarta causa additur non levis illa, cuius mentione sperat poëta fore, ut ab ambulatore molesto dissolvatur. At frustra. Etenim iste n i l h a b e t, q u o d a g a t, e t n o n e s t p i g e r. Et non particulae pro simplici nec cum vi quadam positae sunt ut a Cic. de N. D. I, **72**: *Epicurus gloriatur in scriptis, se magistrum habuisse nullum: quod et* n o n *praedicanti tamen facile quidem crederem.* Off. III, **1**. Eorum autem imaginem, qui quoties ipsi male feriantur, alios quoque omnes diffluere otio existimant, quos semper vides cursitantes, properantes, negotiis impeditos, ita ut nihil eis occupatius esse credas: at ratione

recte inita nihil agere deprehendis, eorum imaginem ad naturae veritatem expressam dedit Phaedr. Fab. II, 5 his versibus:

Est ardelionum quaedam Romae natio
Trepide concursans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi molesta et aliis odiosissima.

Quibus adiunge Theophrasti iudicium, quod fecit de ἀκαίρῳ char. XIII. Is enim est *τοιοῦτός τις, οἷος ἀσχολουμένῳ προσελθὼν ἀνακοινοῦσθαι.* —

V. **20. 21.** Sed revertor ad Horatium. Hic vapulando fere enectus facere non potest, quin obduret et voret haec et demittat auriculas, ut iniquae mentis asellus, Quum gravius dorso subiit onus. Cf. Ep. I, **13. 6.** Appositum Plinii dictum ex libro XI, c. **37.** Cruquius cum Torrentio protulerunt hocce: *Uni homini natura dedit aures immobiles, sed eius facies tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis est index. In equis autem et omnium iumentorum genere auriculae testantur affectum animi, fessis marcidae, nutantes pavidis, surrectae furentibus, aegris resolutae.* — Ab his igitur animalibus facta est translatio, quum homines vel metu perciti et laborantes demittere aures vel expectatione elati easdem arrigere dicuntur. Cf. Terent. Andr. V, **4, 32** arrige aures Pamphile. Virg. Aen. I, **152** arrectis auribus astant. Georg. III, **500** demissae aures, et sic alibi. — Subiit. Ultima syllaba propter ictum producta ut I, **4, 82** defendit. —

V. **21—26.** Ambulator iste tundendo nentiquam defessus iam sibi viam munit ut, quo cogitavit, tuto perveniat. Duobus autem amicis Horati nomen erat Viscis, de quibus Acron scholiastes ad Sat. I, **10, 83** haec habet: *Visci duo fratres fuerunt, optimi poëtae. Alii dicunt criticos fuisse. Pater eorum Vibius Viscus, quamvis et divitiis et amicitia Augusti clarus esset, in equestri tamen ordine perduravit, quum filios suos senatores fecisset.* — Vari, poëtae epici, per quem Horatius Maecenati commendatus fuerat, saepius perhonorifica fit mentio. Od. I, **6** init. Sat. I, **5, 40—45.** I, **6, 55.** I, **10, 44.** Theod. Schmid ad Epp. II, **1, 247.** — Plures versus aut citius. Hoc genus gloriationis passim cavillatus est Horatius Sat. I, **4.** Ep. II, **2, 105** sqq. et A. P. **416.** Sed praeter poëticae facultatis suae et saltandi praestantiam (Lucret. IV, **981**) iactat iste canendi artem ita, ut ea se dicat antecellere M. Tigellio Hermogeni. Etenim sic se habet plenum hominis nomen, quod h. l. in generis valet significationem. Nam quemadmodum Roscius appellabatur, quisquis in suo artificio excellebat,

ita Hermogenes dictus est pro optimo quoque musico. Cf. Weichert. p. **302.** Hic autem M. Tigellius Hermogenes fuit Tigelli Sardi in exordiis Satirae secundae et tertiae descripti filius adoptivus, ut praeeunte olim Wielandio ad Sat. I, **10** not. **18** acutis et iustis rationibus nuper demonstravit C. Kirchner in quaest. Horatt. Numburgi **1834.** p. **42—47.** Commemoratur praeterea Sat. I, **3, 129.** IV, **72.** X, **18.** et plerumque cum patre suo utriusque Caesaris familiari a. u. c. **714** defuncto confunditur tum a scholiastis tum ab interpretibus recentioris aetatis, adeo a Weicherto l. c. p. **297** sqq. Ad Tigellium maiorem pertinent Cic. dicta ad Fam. VII, **24** et ad Att. XIII, **49.** Minor autem Tigellius, qui occasione non oblata sed arcessita carpitur ab Horatio, erat ex poëtae nostri obtrectatoribus, eique carmina parum numerosa nec satis modulata exprobraverat: id quod attestatur Acron ad Sat. I, **2, 3.** et schol. Cruq. Cf. in primis Weichert. l. c. p. **297** sqq. Flaccus igitur, quum huius mentione hominis invisi laesus esset, sermonem blateronis futilem non sensim dissuit sed repente potius praecidit. His constitutis consequens est, ut verba: interpellandi locus hic erat valeant in sententiam eiusmodi: Quum ad res odiosas garriendo aberraret, tempus erat, ut aliorsum revocaretur confabulatio. Quod quidem interpretandi genus primus, quantum scio, exprompsit Carolus Reisigius, quum ante hos septem annos Horati Satiras cum auditorum singulari studio, admiratione, frequentia explanaret, idemque contendit similem Aristophanis locum Ran. **436 (431** Dindorf), ἔχοιτ' ἂν οὖν φράσαι νῷν etc. Hic item oratione subito interpellata ad novum quiddam transitur. Sed quoniam nunc in immortali versamur memoria Reisigi, commonendi sunt lectores, eum hanc satiram, quoniam temporis angustia concludebatur, nimis properasse explicatam. Quo factum est, ut omnino praeter morem suum attulerit opinione pauciora, quae ab aliis nondum essent occupata. Quo nos diligentius in huius perpetuitate enarrationis, si quae deprehensa fuerint eius propria, convertemus fideliter, ac ne Reisigiana cum reliquis confundantur nomine addito sedulo providebimus. Quidni enim iuvet ingeniosi praeceptoris famae ac nobilitati pro virili parte et ipsum consuluisse, quum nemo horum studiorum ratione atque disciplina vel mediocriter tinctus tam animo agresti ac duro fuerit, quin eius morte praematura, quam d. Ianuarii XVII a. MDCCCXXVIIII Venetiis occubuit subito, vehementer commoveretur. Quam profecto maxime dolendum est, in eam incidisse aetatem, qua fortuna pariter atque litterarum artiumque thesauris mirifice auctus invidiae obtrectationem iudicandi vel ambiguitate vel iniquitate proditam virtute potuisset exstinguere. Sed ne longius

labamur, videndum est, qua semet arte Horatius ex hac expediverit turba. Nimirum propinquos comitis sciscitando dat aliquid aurium vanitati. —

V. 26. 27. Cum emphasi verbum substantivum Est initio ponitur enunciati, quo scilicet ostendat poëta, non dubitare se, quin eum superstites *cognati cupiant salvum.* His enim Phaedri verbis (2, 9) putamus explicari locutionem Horatianam: quis te salvo est opus. Quod autem post haec verba vulgo positum comparet interrogandi signum, mutandum est in maximam distinctionis notam, quandoquidem ista non tam sunt interrogantis verba quam certo sperantis, credentis.

V. 28—30. Sed cur tandem Horatius ambulatorem benigne admonet tuendae valetudinis? Nempe eum de assectatione studet deterrere, proinde quasi verendum sit, ne, quum aegrotum visitaverit, contagione quadam ipse in morbum incidat. Hic autem, quae eius corrupta animi levitas, ista causa defungitur celeriter, quippe quod propinquos omnes composuerit. Hic Reisigius observavit, componi dici mortuos, quorum cineres, reliquis peractis, collecti in urna condantur, deponi autem, quum e lecto postrati sint humi: quo fieri, ut translata significatione coniungantur depositus ac desperatus. Cf. Kirchmann de fun. Rom. III, 8. Broukhus. ad Tibull. III, 2, 6. Casaub. ad Pers. III, 104. Gisb. Cuperi observatt. II, 9, quibus iam usus est auctoribus Heindorfius, idemque iure suo consendus est confutasse commentum Baxteri de hereditatis spe, quam comes Horatio ostenderit, temere cogitantis. Verum in eo, si quid video, lapsus est Heindorfius, quod ceteros secutus interpretes haec verba: *Felices! nunc ego resto* Horatio tribuit: immo sunt garruli, qui ne ab indole sua descisceret, necesse erat pluribus responderet ad ea, quae benevolo, si dis placet, animo quaesierat Horatius. Neque de meo quidem iudicio resto verbum in ore poëtae hic tolerari potest, nisi forte existimes, eum fuisse ex numero cognatorum. — Felices adiectivum si distinguis a reliquis, augetur vividus orationis color. Ad sententiam autem in mentem venit Ovidiani istius ex Solonis dicto expressi: *Ante obitum nemo supremaque funera felix.* Addo Sil. IV, 398. — Confice: Nun so morde zu. Tac. Annal. I, 6. alibi. Donat. ad Terent. Eun. V, 4, 6 *proprie* inquit, *convenit hoc verbum gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus occubuerunt. Cicero in Catilinam: Gladiatori illi confecto et saucio.* — Hoc et proxima secum tacitus ait poëta, quod ut in sermone facile cogitatione addimus. Recte igitur Doeringus: *Horatius,* inquit, *quae nunc secum reputabat, inde usque ad vers. 35 lectoribus aperiens, imitatur actores*

in Fabulis, qui aversi ab eo, quocum loquuntur, quae secum agitant, spectatoribus aperiunt. — De Sabella muliere pluribus exposuit Heindorfius. Est autem Sabella anus posita pro fatidica quacunque, quia praeter ceteras hanc gentem, qua continebantur Samnites, Sabini, Marsi, Peligni, Lucani, Vestini, Marrucini, in confesso est anilibus etiamtum superstitionibus implicitam cum omnia divinandi genera, tum etiam id, quod fiebat per sortes, coluisse et celebrasse. Etenim ut nullus exstitit Italiae populus, in quem tam tarde libido luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac priscae morum disciplinae honor fuerit, quam apud Sabellos istos monticolas, ita eosdem mirandum non est in patritis avitisque religionibus diutius perstitisse. Hinc ortum est vetus proverbium: Sabini, quod volunt, somniant, quo de Festus egit et ibi Scaliger. Cf. Niebuhri illius H. R. ed. alt. p. 89—109, huc maxime spectat p. 107. —

V. 30. Quod puero cecinit divina mota anus urna: Sic versum constans praebet librorum memoria mss., neque omnino verba corrigenda sunt aut loco movenda suo. Sententia autem haec est: Sabella anus triste mihi fatum cecinit, quippe inducta ad eiusmodi praedictionem sortibus suis ex urna depromptis. Divina autem dicitur urna, ut discernatur ab aquaria (Varro de L. L. IV, 27), ab urna argenti (Horat. Sat. II, 6, 10), mensurae (Cato R. R. 148), iudicaria (Virg. Aen. VI, 432), ferali (Tac. Annal. III, 1). Atque id ipsum urnae attributum facile in poëta placuit Bentleio, qui citavit alium locum Silii Italici, ubi flammae divinae dicuntur. Omnino ista vox, quae patet latissime, in praesensione futurorum ac praedictione dominatur. Est *imbrium avis divina imminentium* apud Horat. Od. III, 27, 10. Similia apud Cic. de div. I, 81. Ovid. Metamorph. VI, 158. Manilius I, 1. Cic. Philipp. III, 26. Quid est igitur, quod urnam vaticinando adhibitam satis apte a poëta divinam dici posse negemus? praesertim quum per metonymiam urna ponatur pro contentis sortibus. Quod quidem metonymiae genus ne pedestres quidem scriptores sprevisse, testis est locupletissimus ipse Cicero ad Quint. fr. II, 6: *Senatorum urna copiose absolvit,* et Verr. II, 17. An vero Sabella mota sortibus i. e. permota, inducta, impulsa ad vaticinandum male te habet? Quid tandem, quaeso, vituperas? Dicitur ab Ovidio Trist. IV, 10, 23:

Motus eram dictis, totoque Helicone relicto
Scribere conabar verba soluta modis.

Item a Curtio VI, 5, 23 *precibus motus — ignovit:* Liv. XXXIV, 11 terriculis moti, et id genus sexcenta. Ergo anus mota cecinit urna rectissime di-

citur pro vulgari: anus secundum sortes mihi praedixit. Qua quidem in re demonstranda paucioribus licuisset defungi, si Bentleius hic non abusus esset ingenii acumine sui, ita tamen, ut vel argutiae subtili variaque doctrina copiosius pronunciatae profecto dignae sint, quae diligentius legantur et examinentur. Ac primum auctore scholiasta ambiguam reprehendit orationem, quoniam nescias, utrum casu recto mota anus an casu ablativo mota urna dicatur. Ipsi quidem neutrum placet. Quandoquidem autem exquisito iudicio utitur aurium, sensit acriter, quam insuave esset genus elisionis eiusmodi mota anus, ubi eadem vocalis producta cum eadem correpta si coalescit, hiat et intersistit et quasi laborat oratio. Quod genus fastidii iam perstrinxit Fabius Quintilianus. Is enim libro IX c. **4.** *pessime, inquit, longae vocales, quae easdem inter se litteras committunt, sonabunt.* Quare poenitet me Heindorfi, qui non offensus in tali vocalium commissura, ea re neminem dicit nisi imperitum moveri posse. Interdum fit sane, ut diphthongus vel vocalis longa coëat cum brevi, ut Virg. Aen. II, **182.** II, **289.** X, **691.** Horat. Sat. II, **3, 16**: neque tamen cum eadem. Optime Reisigium censeo Sat. I, **101** ex duobus Lambini libris mss. pro vulgato: quid mî reposuisse quidne. Bentleius autem quum hoc loco scabrum horridum persentisceret, nihilo tamen secius Horatio vel librario alicui amphiboliam vitio affectam obtrudere quam iusta interpretatione maculam effugere maluit. — Sortes vero ipsas tum temporis ex urna ductas esse neque vero exsiluisse eiectas, ut Homerica fiebat aetate, unus ostendit prae ceteris Virgilii locus Aen. VI, **22**; *Stat ductis sortibus urna.* Tibull. I, **3.** Cic. de div. II, **4.** Gruter CXXXII, **6.** — Aliter de hoc loco ut corrupto visum est Reisigio, in cuius emendatione aestimanda unusquisque iudicio utatur suo. Est autem huiusmodi: *Quod puero cecinit divina motum anus urna.* Cruqui verborum transpositionem adoptatam a Bentleio ut audaciusculam merito reprobavit. —

V. **31—34.** Iam quod sequitur sortilegae istius oraculum ab Horatio ad oblectationem excogitatum felicissime inter necis genera primo loco commemorat dira venena. Quippe Romae illis temporibus proximisque, quorum nec vitia nec remedia tolerabilia esse queribundus scribit Livius, quibus abundantes voluptates in animis consceleratis desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia mirabiliter excitaverant, venenorum usus ad homines interimendos maxime formidolosus erat et pervagatus. Cic. pro Cluent. Liv. VIII, **18.** — Venenis aptissime subiungitur hosticus ensis. De huius usu

adiectivi hostilis formi antiquioris deque similibus, ut civicus, genticus vid. apud Heindorf. Drakenborch ad Liv. XXXVI, **43, 6.** Gronov. ad eiusd. libr. I, **40, 2.** — Tussis i. e. tabes mortifera. Cels. III, **23.** Lucret. IV, **1161.** — Laterum dolor sive pleuritis commemoratur a Celso IV, **6.** — Tarda podagra dicitur nodosa ab Ovidio Ep. ex Ponto I, **3, 23.** Cels. IV, **24.** — Quando consumet cunque. Horatio tmesin non alienam esse, testantur loci a Iacobsio l. c. p. **97** collecti ad Epp. I, **7, 24.** *Dignum praestabo me etiam pro laude merentis, ubi Cruquius: nota, inquit, tmesin, ut ordo sit: dignum praestabo me laude promerentis.* Serm. I, **6, 56.** Serm. II, **6, 95.** Od. I, **27, 14.** Ep. I, **1, 15.** Insolentior hic usus est antiquiorum poetarum, quos Horatius quandoque imitatur. Lucret. I, **452**: *quod nunquam potis est seiungi seque gregari.* Id II, **303.** His adde Terent. Andr. I, **1, 36**: *cum quibus erat cunque una, iis se dedere.* Donat. Serm. **1, 86.** Virg. Aen. IX, **288.** Georg. III, **381.** — Quandocunque autem h. l., ut res ipsa indicat, idem est atque aliquando, id quod duobus Ovidi dictis Metam. VI, **544** et Trist. III, **1, 57** obviis comprobavit Bentleius. Vid. Hand. ad Horat. Tursell. I, p. **248.** —

V. **35.** Ad Vestae sc. templum. De hac ellipsi trita vid. Heind. De templo Ovid. Trist. III, **1, 28.** Cic. de div. I, **45.** Reisigius illud situm fuisse contendit sub radices Palatini montis septentrionales versus forum Romanum. Cf. Rutger Ouwens Noctt. Hagg. p. **353.** Serv. ad Virg. Aeneid. VII, **153.**

V. **36. 37.** Quarta iam parte diei praeterita i. e. diei civilis, quem Romani a media nocte ad mediam numerantes in duodecim partes distribuebant. Gell. III, **2.** Plin. II, **77.** Macrob. Sat. I, **3.** Censorin. de die nat. **25.** Itaque comes Horati diluculo praeterito i. e. hora circiter octava respondere debebat vadato. Namque

Prima salutantes atque altera continet hora:
Exercet raucos tertia causidicos,

Martialis ait II, **8,** de die loquens naturali. Huc etiam faciunt, quae Gellius XVII, **2** ex duodecim tabulis delibavit: Ante. Meridiem. Causam. Conficiunto. etc. — Respondere h. e. adesse die dicta in iudicio. Cf. Ern. Clav. Cic. Plaut. Curc. I, **3, 5.** Cic. Verr. I, **1.** II, **40.** Att. IV, **16.** — Vadato i. e. vadibus datis, postquam vadatum erat. Cf. Sat. I, **1, 11.** Reisigius. Atque hunc esse plausibilem ablativi vadato explicatum videtur iam sensisse Torrentius. Quamquam autem vador verbum commune est, notante Diomede p. **445,** et nunc active nunc passive usurpatur, ut sit vadatus et qui vadimonio aliquem ob-

strinxit et obstrictus promisso vadimonio: optime tamen Bentleius reiecit sententiam eorum, quibus videtur tertio casu respondere vadato dictum esse. Constat enim, respondeo verbum in hac formula absolute poni. Quod quum negligeret Heindorfius non reputavit, quam immutabile fuerit et fixum forense dicendi genus. Ipsam vero coniecturam Bentleii ut supervacaneam librisque mss. adversantem satius erit praetermittere. Ceterum ut hic vadato, ita contestato usurpatum reperitur ab Ulp. I, **1** § **7**. D. pro: testibus adhibitis. Intestato Cic. de invent. II, **50**. Parto Sat. I, **1**, **94**. Plura suppeditat Ruddim. II, **297** Stalb. not. Vadari quid sit docet Ern. clav. Cic. et Heind. ad h. l. Pand. tit. de in ius vocando. Gai. IV § **183—184**. Salmas. de mod. usur. c. **16**. Nempe legis actionibus per Aebutiam legem duasque Iulias sublatis, quum ab septimo, ut videtur, saeculo per formulas litigaretur, si quis in ius vocatus ab adversario eo die non finisset negotium, vadimonium faciendum erat, quo promitteret, se praestituta die in iudicio sisti: ex quo res dicebatur in vadimonium esse. Posthac causa cognita iudices dabantur a praetore. Atque vadum nomen sponsoribus inditum est propterea, quod his datis fideiussoribus reus habebat potestatem vadendi, quo vellet. Iam tum homini male sedulo in ius eundum fuit ad litis contestationem, quod ni fecisset perdere litem. Quo quidem enunciato poëta rem significat flagrantem eoque deductam, ut vadimonium diesve cognitionis differri amplius non potuerit. Atque Gaius haec habet: ***Fiunt vadimonia quibusdam ex causis pura i. e. sine satisdatione, quibusdam cum satisdatione, quibusdam recuperatoribus suppositis, i. e. ut qui non steterit, is protinus a recuperatoribus in summam vadimonii condemnetur: eaque singula diligenter praetoris edicto significantur. Et si quidem iudicati depensive agitur, tanti fiet vadimonium, quanti ea res erit sqq.*** Cic. orat. pro Quint. —

V. **38—42**. Garrulus difficultatibus afflictus suis advocat sibi Horatium locutione forensi: Hic ades etc. Solebant enim amici potentiores reis vel gratia et auctoritate sua vel peritia iuris opitulari advocati, et nulla quidem accepta mercede lege Cincia. Eun. II, **3**, **48**. IV, **6**, **26**. Plautus Amph. IV, **3**, **3**. ***Quaeso, ut advocatus mihi adsis.*** Ascon. Ped. in Caec. **4**. Cic. de senect. **4**. Tacit. Annal. II, **5**. Ovid. Rem. Amor. **663**. Cic. Att. I, **1** pro Rosc. I interpr. alibi. Hic adverbio digitum intendit in tribunal praetoris. Huc, quod in libris quibusdam legitur, cur Bothio elegantius visum sit, non liquet. De ista autem vocali me pronominis non elisa sed correpta cf. Bentl. de metr. Terent. p. **17**,

qui id nec ab epicorum consuetudine alienum esse exemplis commonstravit idoneis. —

Horatius ad preces comitis molesti surdus excusat pedum infirmitatem et ignorationem iurium. Videlicet in iure usu receptum erat, ut stantes ante tribunal praetoris advocati clientis causam iuvarent, ius suggererent eique omni modo patrocinarentur. Cf. Ern. Cl. v. stare. Terent. Phorm. II, **1**, **82**. Ruhnken ad Terent. Eun. II, **3**, **48**. Cic. pro Quint. **8**. § **31**. Iniuria igitur sprevit Bothius explicandi genus commentatoris Cruquiani, qui propriam verbi valere vim secutus recte existimavit, si valeo esse si vires habeo. Alioquin oritur tautologia in eiusmodi sermone conciso plane intolerabilis. — Civilia iura poëtice pro singulari numero: ius civile, de quo Gaius in ipso institutionum ingressu haec habet: ***Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio partim communi omnium hominum iure utuntur: nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium est, vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis.*** Ac paulo infra: ***Constant autem iura ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, constitutionibus principum, edictis eorum, qui ius edicendi habent, responsis prudentium. Responsa autem prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum est, iura condere.*** — Post verbum inquit locus esse debet maximae distinctionis notae. Nam ut vulgo interpungitur, pro quid pronomine ab interrogatione alternata utrum flagitatur. Quod quidem praeter Reisigium, qui hoc iam significavit, a neminedum animadversum esse, mirandum est eo magis, quia negligentia eiusmodi, qualem hic illic admisit Livius, prorsus pugnat cum huius diligentia poëtae. Itaque proximis verbis: Tene relinquam an rem? interrogandi signo claudendis propria continetur et absoluta enunciatio. Pers. I, **12** *quid faciam?* — Comiti incerto et tergiversanti succurrit Horatius ad speciem humaniter, quasi esset de salute eius sollicitus, re autem vera cum irrisione quadam: Me sodes. De hac particula blandientis vel exhortantis Cic. Orat. **45** ***libenter,*** inquit, ***copulando verba iungebant, ut sodes pro si audes, sis pro si vis*** sqq. — Sed ἄκαιρος iste nec precibus poëtae nec admonitionibus obsequitur, sed vel cum existimationis litisque dispendio praecedere coepit. Quocirca in proxima enunciatione de se loquitur Horatius ut captivo ambulatoris indefessi. — Cum victore, qui instando pervicit Terent. Andr. V, **3**, **21**. Suet. Caes. I. —

V. **43**. Tandem aliquando post varias ambages garrulus accedit ad id, quod

caput est huius sermonis, qua de causa omnem molestiam Horatio devorandam dederat, dum quaerit: Maecenas, quomodo tecum?

V. 44—48. Hinc repetit i. e. exorditur. Heindorfius verbis usus Lambini interpretatur: *Sermonem interruptum ab hoc principio repetit.* Melius: ab hac Maecenatis mentione principium sermocinandi invenit. Ita Cic. pro Cluent. **66**: *Repeto paulo altius iudices.* De Orat. III, **89** *tam alte repetita oratio.* Legg. I, **18**, **6** *alte et, ut oportet, a capite repetis, quae quaerimus.* De Orat. I, **91**. Liv. praef. Auctor ad. Her, I, **14**. Quint. IV, **7** alia. — Heindorfius consequentia verba multifariam vexata non satis recte videtur inter personas loquentes divisisse. Nimirum haec: Paucorum hominum et mentis bene sanae, tribuit garrulo, quem cum Turnebo et Torrentio ad versum usque octavum et quadragesimum continenter dicentem facit. Iniuria, puto. Acutissime iam Lambinus cum Porphyrione viderunt, enunciatum istud: paucorum hominum et m. b. s. nequaquam convenire personae garruli. Etenim vereor, ut haec elliptica brevitas cum illius verbositate conciliari possit. Deinde haec verba tam nude et caesim posita sunt, ut subito interpellantem sane deceant, continuo loquentem, qui sibi ipse respondet, non item. Tum garrulus neutiquam opinatur, Maecenatem difficiles aditus primos habere, sed id ipsum ab Horatio versu demum sexto et quinquagesimo admonetur. Atque profecto garruli non tam refert laudare Maecenatis prudentiam in amicorum aestimatione spectatam, quam persuadere Horatio, ut sibi viam ad illius favorem patefaciat, quoniam ipsum aliorum commendatio in tanto felicitatis gradu collocarit.. Denique haec verba maxime sunt consentanea Horatio, qui, perspecto statim garruli consilio, importunitatem retundere et ab hoc conatu deterrere studet. Cf. v. **56**. Fuit in eadem sententia Reisigius et Frid. Iacobsius, qui nuperrime (Verm. Schr. V. p. **145**) de hoc loco sic scripsit: *Auf die Frage des Zudringlichen: Maecenas quomodo tecum? antwortet Horaz, der nicht mehr an der eigentlichen Absicht seines Begleiters zweifeln kann, so, dass er ihn von seiner Bewerbung abzuschrecken hofft: Paucorum hominum et mentis bene sanae.* Haec ille more suo egregie exposuit, de reliquis prorsus assentiri non possum. Nam proxima verba non dubito quidem, quin garruli sint, neque tamen de Maecenate dicta sed de Horatio, cui haud obscure in memoriam revocatur, cum fortunae tantum beneficio per Virgilium Variumqne Maecenati commendatum iam florere gratia et familiaritate potentissimorum hominum. Hunc enim propter Maecenatis amicitiam invidia flagrasse multorum ex Sat. I, **6**, **45** sqq. unusquisque intelliget. Cf. Iacobs Verm. Schr. p. **144**. Quod quum ita sit, hac vulgari suspicione ab invidis et obtrectatoribus disseminata de felicitate Horati, quam casus obtulerit ipsi, confisus garrulus, quae est eius impudentia, in os dicit poëtae: Nemo dexterius fortuna est te usus etc. Sic enim primitus scriptum fuisse puto. En verba scholiastae Cruq.: *Nemo est te felicior amicitia Maecenatis.* Agnoscis opinor, hunc, quisquis erat, enarratorem, te pronomen in suis olim exemplaribus reperisse. Haec autem personae designatio facta pronomine substantivo res est pernecessaria, quia alioquin enunciatum obscuritatis vitio laborat, quod ipsum omissa per incuriam te vocula largam praebuit dubitandi materiam et occasionem errandi. Ad Maecenatem haec verba spectare improbabile est ideo, quod ille fortuna dextre i. e. callide usus esse dici nequit. Audi enim Propert. Eleg. III, **8** Maecenatem iam tum praefectum urbi sic allocutum:

Maecenas, eques Etrusco de sanguine regum,
Infra fortunam qui cupis esse tuam. sqq. v. **20**—**33**.

Sat. I, **6**, **52** dicitur Maecenas: prava ambitione procul. Itaque Cruquius ista verba existimat significare: rebus suis moderate consulere, nemini invidere, omnibus gratificari. At vero reclamat loquendi usus, ex quo quidem, ut recte animadvertit Heindorfius, eam in sententiam Horatio dicendum erat: *sapienter fortuna sua utitur:* adversatur etiam ea ratio, quod sequentia verba cum his arctissime sunt copulata, quae profecto diligentius contemplanti apparet aliter efferenda fuisse, si garrulus praecedentia verba non ad Horatium conversus fecisset. Itaque sententias partim, ut in sermone, ellipticas, arbitror inter se colligatas esse hoc modo: Garr. Horati, quomodo tecum versatur Maecenas? H. Amabo te, hic elegans est spectator hominum (Terent. Eun. III, **1**, **18**), qui paucis tantum utitur, qui fugit omnes improbos (Horat. Sat. I, **3**, **60** sqq.), inprimis cautus, dignos assumere amicos, prava ambitione procul (quae verba Sat. I, **6**, **52** ab Heindorfio perperam intellecta pro commentario nostri de hoc loco iudicii habenda sunt). G. Pulchre mehercule dictum, Papae! fatendum est, temet neminem dexterius fortuna usum esse, quum huius viri, qui paucos tantum ferre potest, non solum comparaveris et retinueris benevolentiam, sed primas adeo partes apud eum agas. Haberes autem adiutorem non contemnendum, hunc hominem (δεικτικῶς pro me) si velles tradere Maecenati, qui quidem secundum illic gradum obtineret. Quo facto ferres hunc certe commendationis tuae fructum, ut meo auxilio brevi omnes alios gratiae et laudis tuae aemulos a fautoris summi familiaritate remo-

veres. — Quod dum promisit garrulus, non sane cavit vocem nequitiae indicem, cui sic respondet Noster, ut circulo illi Maecenatiano perhonorificum posuerit laudis monumentum. — V. 46. Posset qui, gravius quid sonat et arrogantius, quam si transposueris: qui posset ferre secundas. Ceterum haec locutio petita est e re scenica et admonet dicti, quod est apud Stobaeum florileg. V, 67 p. 69 *δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ, τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς· οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὅ, τι ἂν περιθῇ ἡ Τύχη.* Antiquis scriptoribus comparatio vitae et mimi est valde usitata. Eam ante oculos habuit Augustus, quum moriens circumstantes interrogaret: Ecquid iis videretur mimum vitae commode transegisse? neque propterea, ut censet Wielandus et R. H. Klausen (Zeitschr. f. Altherth. W. 1834. Nro. 90. 91.), omnes vitae suae actiones honestas perpetuam simulationem indicasse putandus est. Cf. Loebell über das Principat des Augustus in Raumers historischem Taschenb. Iahrg. V. S. 24. ff. 331 ff. et in primis Iacobs. l. c. p. 90., cui merito suffragatur Obbarius. (Zeitschr. f. A. W. 1834. Nro. 113. 14. 15. p. 911.) Horat. Ep. I, 17.

V. 48. 49. Summosses coniunct. plusquamp. aptus ex omisso enunciato condition. si tradidisses. Reis. *In tempore vis quaedam est: non diu erit, quum submotos gaudere posses aemulos.* Gesner approb. Heindorfio. — Non isto etc. Ad rem, in qua animus cum praecipua voluptate immoratur, cf. Sat. I, 3, 63 sqq. Ad sententiam Tacit. dial. de oratt. 11 fin: *Nam statum cuiusque ac securitatem melius innocentia tuetur quam eloquentia.* — Bene fecit Bentleius, quum vivitur formam ex codd. aliquot suis restitueret. Nam non solum venustior est vulgato vivimus, sed etiam, ut iam Heindorfius animadvertit, modestiae ratione commendabilis: quum hac dicendi specie caverit Horatius, ne semet Maecenati aequiparare videretur. — Rere. Apud Cic. de orat. III, 38 reor verbum (a subst. res) in priscis numeratur, quae sint poëtarum licentiae liberiora quam oratorum. Reis. — Ulla, quod hic suo loco positum potestatem asseverandi habet, falso intulit Fea I, 1, 2. —

V. 50. malis i. e. flagitiis. Schol. Cruq: pro invidia, simultate, insidiis etc. per euphemismum, ut Baxter dicit. — mî, Sat. I, 1, 101. de hac syncope cf. Kirchner p. XXXVII. — unquam, quod augendae sententiae causa consulto addidit poëta, scite defendit Heindorfius contra Bentleium, qui studuisset inducere inquam. —

V. 51. 52. Est locus uni — Cuique suus. Est hoc modo quaedam continuatio utriusque versus facta, quae maxime decet satiram sermonis instar

properantem. Sat. I, 2, 62. II, 3, 180. Plura vide apud Kirchn. p. XXXIV sqq., qui primus de hac arte Horati in dividendis sub finem hexametri verbis accurate disseruit. — Atqui, profecto, nos: Ia. Plaut. Pers. IV, 4, 30. —

V. 53. Accendis quare Schol. Cruq: *hoc dicendo multo me magis accendis, ut cupiam ei familiaris esse.* Heindorfius duas hic constructiones conflatas censet. Quanto rectius Reisigius: accendis i. e. auges (Cic. de orat. I, 25, 114. Tac. Ann. XII, 34 spem.) sc. desiderium, quare i. e. cur. —

V. 54 — 59. Velis etc. Persentiscimus irrisionis aculeos, quibus Horatius sectatorem pungit dicens: quae tua virtus. Elliptica formula est, quam bene expedivit Perizon. ad Sanct. Minerv. 2, 9 p. 209. et Ruhnk. dictt. in Ovid. Heroid. 1, 75. — Et est qui vinci possit eoque. Hic Flacci mentem insigniter patefecit Bentleius: *Conscius scilicet suae facilitatis Maecenas, se vel invitum expugnari posse ab improbis flagitatoribus, aditum adversus tales intercludit, ianitori, nomenclatori, cubiculario, duris et morosis servulis mandando, ne quem nisi ex intima amicitia ad se intromittant.* — Quae garrulus pro sua virtute i. e. confidentia (*οὐκ ἐστὶν ἀναιδοῦς ζῶον εὐθαρσέστερον*), perperam accipiens dicit: Haud mihi deero. Cf. II, 1, 17. — Deducam, recte vertit Franziscus Goeller in Graecum *ἀντασῶ τριόδοισι, προπεμψῶ.* Enimvero Theophrasti *ἄρεσκος* est qui *μικρὸν προπέμψας καὶ ἐρωτήσας, πότε αὐτὸν ὄψεται κ. τ. λ. λάλος* autem *τοὺς ἀπίεναι φάσκοντας δεινὸς προπέμψαι καὶ ἀποκαταστῆσαι εἰς τὴν οἰκίαν.* Tacit. dial. de oratt. 9: *Quis Salenum nostrum praeclarissimum vatem deducit aut salutat aut prosequitur?* — Nil sine magno. Risum movet necessario gravissima sententia in ore hominis levissimi. Feliciter autem Reisigius in comparationem vocavit illud Hesiodeum (*Opp. et dies* 286): *τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν.* Nec dispar est sententia Phocylidis: *οὐδὲν ἄνευ καμάτων πέλει ἄνδρασιν εὐπετὲς ἔργον.* —

V. 60—66. Agit significantius est et a memoriae fide praestabilius quam ait, quod miror probatum esse Bothio, quum agere et corporis et vocis et mentis agitationes complectatur. Cf. Donat. ad Terent. Adelph. V, 3, 3. — Fuscus Aristius Sat. I, 10 inter eos numeratur viros, quibus placere cupit Noster, atque ex interprett. ad Ep. I, 10. Od. I, 23 elucet, hunc grammaticum, poëtam et oratorem facetum, ad iocandum proclivem et Horatio inprimis carum fuisse. — Pulchre. Cic. ad fam. X, 23, 3. *Lepidum pulchre noram.* Terent. Adelph. IV, 1, 17 *pulchre calleo.* — Unde et quo. Apte comparavit Heindorfius Plato Lysid. init. *ποῦ δὴ πορεύει καὶ πόθεν;* Sat. II, 4. *Eleganter mixtum inter*

se et confusum sermonem interrogandi respondendique expressit. Schol. Cruq. — Pressare manu scriptura est sincera, quam licet dudum ex codicibus quibusdam revocaverint Lambinus et Fea, tamen in novissimis Horati exemplaribus visitur: prensare, quod propter tautologiam tolerari nequit, quoniam ante vellere se coepisse poëta dixit et impatientiae signa tanquam per gradus apparent. — Lentissima, quae quum pressa non respondent sensui carere videntur. Epod. XV: *Lentis adhaerens brachiis.* Ep. II, 1, 178: *Exanimat lentus spectator, sedulus inflat.* Lentus frequens est convicium amatorium. Cf. Ruhnkeni dictata ad Ovid. Heroid. I, 1. — Male salsus non est insulsus, ut vulgo male sanus pro insanus dicitur, sed quasi maligne sanus, qui dissimulabat, se scire, quid sibi vellet Horatius. Reis. — Meum iecur urere bilis. Acron: *vehementer irascebar,* melius: indignabar. Od. I, 13, 4. Alibi iecur ira vel bile ardere, fervere, uri, tumere dicitur. Cuivis enim affectui propria sedes assignabatur, libidini et irae in iecinore, sanguinis officina. Explicatius de hac re et perdocte egit Rupert. ad Iuven. I, 45. —

V. 67—78. Utitur hac degressione Horatius, ut illudat Iudaeis, qui tum videntur alios quovis persuasionis genere variisque machinis in doctrinae et disciplinae suae societatem pellexisse. Neque caruerunt successu. Sat. I, 4 fin. Doctioribus autem Romanis plerisque invisi erant propter *fidem obstinatam, morem sordidum et adversus omnes alios hostile odium,* ut narrat Tacitus hist. V, 5. Notabiles sunt eo nomine versus Iuvenalis Sat. XIV, 96—106:

Quidam sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil praeter nubes et coeli numen adorant:
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit, mox et praeputia ponunt:
Romanos autem soliti contemnere leges
Iudaicum ediscunt et servant et metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti,
Quaesitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causa, cui septima quaeque fuit lux
Ignava et partem vitae non attigit ullam.

Cf. Rup. annot. ad. h. l. Fuscus autem Aristius detinet et vexat poëtam misere laborantem iocose simulans se Iudaica superstitione prohiberi, quo minus iam secreto cum ipso colloquatur. — Verum tricesima sabbata quaenam

sint, nemodum videtur extra omnem dubitationem posuisse. Ac primum quod attinet ad pluralem sabbata, legitur idem Graece Matth. XXII, 1. Marc. I, 21. Ioseph. Antiqq. III, 10, 1 *κατὰ δὲ ἑβδόμην ἡμέραν, ἥτις Σάββατα καλεῖται,* alibi. Tricesima autem sabbata scholiastae intelligunt neomenias, *quando veniant Calendae in prima luna per sabbata.* Quibus adstipulatur Scaliger de Emendat. Temp. III. p. 309, cuius vestigia plerique recentiorum interpretum presserunt, licet loquendi usus prorsus refragetur. Qua re permotus I. Ch. Iahnus cum Lambino, Dacier., Sanad., Hagedorn., Torrent. aliis de festo Passah cogitat, quod medio Aprili celebrabatur. Annum autem Iudaei a. d. IX. Cal. Octobres incipiebant: nempe annum civilem, cuius hic ratio haberi nequit, quum de festo die agatur. Nam feriae numerandae sunt secundum annum sacrum, qui capit initium a neomenia mensis Nisan i. e. Aprilis. Exod. XII, 2. Itaque Iahnum existimo in errore versari, praesertim quum nec temporum computatio satis constet, nec Passah nomen habeat sabbati. Non multo diligentior est Heindorfius, qui in tanta Romanorum ignoratione omnium earum rerum, quae ad sacra Iudaeorum pertinuerint, dubium esse dicit, an certus eorum festus dies a poëta significetur nec ne. Sed res aliter se habet. Quid enim? Non opus est, ut propter scholiastarum commenta poëtam credamus ab usitata loquendi consuetudine et emendata descivisse, aut in festi Iudaici notatione per negligentiam aut inscitiam lapsum esse, quoniam recte inita temporis computatione sabbata ab initio anni sacri tricesima incidunt in ipsum primum diem scenopegiorum, XV. Octobr. Etenim sex menses lunares ab Aprili ad Octobrem complectuntur sabbata viginti quinque. Quemadmodum autem septimus quisque dies sabbatum est, ita festis diebus septimi mensis ad unum omnibus sabbatorum nomen tribuebatur. Atqui primus Octobris dies est festum buccinandi sive sabbatum XXVI. Cf. Num. XXIX, 1. Levit. XXIII, 24. Sequitur dies Tisri quintus vulgare sabbatum XXVII. Decimus dies est poenitentiae vel supplicationis XXVIII. Num. XXIX, 7. Levit. XXIII, 27. Duodecimus sabbatum vulgare XXIX. Cui succedunt tricesima sabbata die Tisri decimo quinto, primo scenopegiorum, quae semper constat castissime celebrata et, quod maximi momenti est, Romanis satis nota fuisse. Levit. XXIII, 34—44. Plut. Symp. IV, 5. Nec dubito, quin Tacitus de hoc festo loquatur Hist. V, 5 lin. 7—12 Beck. nomine non addito. Reland antiqq. sacr. p. 418—421. Dicitur etiam festum tabernaculorum et complectitur integros septem dies a XV. Tisri usque ad XXI. Primus autem huius septimanae dies et ultimus sacerrimi erant et praeter ceteros dicebantur sabbata. Hic omittere non licet, quae I. Reitz

ad Goodwini Moses et Aaron (Bremae Saurmann 1722) p. 289 exposuit: *Quod eo tempore (scenopegiorum) arborum, agrorum et vinearum munera in horrea iam essent collecta et largis dei beneficiis grato laetoque animo frui possent incolae, vocatur id festum collectionis Exod. XXII, 16. Deuteron. XVI, 13—16. Hoc etiam ad notitiam gentilium prae ceteris pervenit, eosque in illa opinione firmavit, Bacchum praecipue ea festivitate coli. A Iudaeis autem festum κατ' ἐξοχὴν et a Philone et Iosepho ἑορτὴ μεγίστη appellatur.* — Dudum haec perscripta erant, quum ex nota quadam Hagedornii ad imitationem huius satirae iocularem scripta comperi, Francogallum nomine Valbonnais in commentatione actis litterariis (Memoires de Trevoux a 1716 p. 703) inserta proxime ad verum accessisse. Is enim ab Horatio significari censet Iudaeorum sabbata magna sive festum requietionis et poenitentiae, quod supra ostendimus congruere cum sabbato vicesimo octavo. — Curtis. Tacit. Hist. V, 5, 4: *Circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur.* Futile est scholiastae somnium, cui corrigendo miror magnum Gesnerum vel tantillum temporis tribuisse. Sed lepidissimam sane indignatiunculam Guilielmus Baxter effutit in Horatium exclamans: *Quis miretur eiusmodi convicia homini Epicureo atque Pagano excidisse? Iure igitur Henrico Glareano diaboli organum videtur!* — Oppedere i. e. *ἀνταποπέρδειν* contemptim dixit pro: adversari Aristophanem imitatus, cuius Plut. 618 et Pac. 547 excitavit iam Heindorfius. Schol. Porph. *oppedere i. e. contemnere eos ac religiones eorum deridere.* — Vin tu. Recte quidem Bentleius ad Sat. II, 6, 92 assentitur Friderico Gronovio saepius observanti, vis tu a vin tu ita differe, ut illud sit non interrogantis modo, sed orantis, hortantis, flagitantis, iubentis. Sed perperam istud vis tu invitis codicibus hic loci reposuit, quo tantum abest, ut Fuscus Horatium ad laedenda Iudaeorum sacra hortetur, ut manifesto seria quaevis et graviora negotia dissuadeat. — Superstitionem simulanti amico respondet Horatius, se eiusmodi scrupulis non sollicitari. At ille sum, inquit, paulo infirmior, unus multorum. Schol. Acr. i. e. *timidus vel superstitiosus et hac de causa colo omnes religiones, quia nimiam religionem infirmitas facit et metus.* Unus multorum *τῶν ἐκ τοῦ πολλοῦ δημοῦ εἷς* (Lucian. som. 9.) est, qui non audet supra vulgus sapere. — Tandem Horatius ab ultima spe depulsus indignationem erumpere patitur interrogatione hac: Hunccine solem tam nigrum (infaustum) surrexe (Kirchner p. XXXVII) mihi? Cf. praeter Heindorf. ad h. l. Krebsi gramm. p. 378 fin. — Sed praeter spem eripitur, dum casu venit obvius illi adversa-

rius. Quibus verbis lucem attulit accurata observatio Batavi hominis eruditissimi Rutgeri Ouwensi, qui in Noctt. Hagg. libro III. c. 5. p. 354 edisserit haec: *Incertus quodammodo ac dubius haereo, quis adversarius hic sit intelligendus, an idem, qui vadatus hunc hominem erat v. 37 an alius. Si omnia rite perpendo, vix idem fuisse videtur, sed alius ab hoc diversus. Nam si idem esset, quid causae excogitari potest, cur reum denuo in ius rapere mallet, quam pati, ut vadimonium desereret atque ita litem perderet? Quid enim amplius quam reum condemnari volebat? Praeterea an denuo antestari necesse erat, quum iam antea antestatus esset tum, quum primum in ius raperet ac vadaretur, quod cum antestatione fieri debebat? ut docet Sigonius de iudiciis Lib. I c. 18. Porro quid opus erat, aliquem antestari, et obtorto collo in ius rapere eum, qui iturum se nondum negaverat, et venire adhuc ultro poterat? et certe venturus fuerat, si adesse ei in iudicio Horatius voluerat. Nam quod voluntatem eam reus deposuerat, id certe nesciebat adversarius: aut si inde coniectavit, quod hora diei tertia, quo tempore veniendum fuerat in ius, iam praeterita erat, quid magis peccavit hic reus, quam alter, qui et ipse horam quartam praeterire passus erat, nec iudicio sese stiterat? Alium ergo hic intelligi, quam prior ille fuerat, adversarium puto.* Quae quidem observatio ab omnibus interpretibus praetermissa tam videtur plausibilis, ut assensionem cohibere nequeam. Nam quae hic narrantur non conveniunt ei, qui vadimonium deserturus erat, sed qui primo in ius vocatus ire nolebat. Hunc licet obtorto collo post antestationem in ius rapere. Plaut. Curc. V, 2, 23. Accedit quod magis nos movet imago importuni, si litigiosus et obaeratus fingitur. Hoc sensisse videtur vetus scholiasta dicens: adversarius i. e. creditor. Quae sententia lucratur etiam veri speciem ideo, quod tricesima sabbata incidunt in ipsas Idus Octobres, quo die usura creditae pecuniae foeneratori solvenda erat. Horat. Epod. II, 67. Cic. in Cat. I, 6: *Praetermitto ruinas fortunarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties.* — Inclamat i. q. increpat feliciter Bentleius e codd. restituit pro vulgata et frigidiore scriptura: exclamat. — Antestari. Hic aptissimus Plinii locus ab Heindorfio commemoratus II, 103: *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur.* — De extremis huius satirae verbis: Sic me servavit Apollo, fluctus in simpulo excitarunt interpretes. Ad eburneam statuam Apollinis in foro Augusti positam referri non possunt, quia petenti e sacra via Caesaris hortos trans Tiberim ac templum Vestae transeunti tangendum

Augusti forum non erat, ut recte animadvertit Rutger Ouwens. Quid multa? Apollo deus est *ἀποτρόπαιος*, *ἀλεξίκακος*, cui in primis cordi sunt poëtae. Nihil igitur magis consentaneum, quam poëtam se dicere ab Apolline servatum esse. Cf. Od. I, 21. — Ceterum animadverte sollertiam Horati, qui de more suo animos lectorum iocoso sermonis fine a molestiae contemplatione suae ad hilaritatem risumque traduxerit. —

Nordhusae formis expressum Muellerianis.